

50. mezinárodní konference archeologie středověku
Archeologie přehlížených a interpretace problematických památek
Valtice 17. – 21. 9. 2018

ABSTRAKTA

PONDĚLÍ 17. září

BLOK I. – Montanistika, hutnictví a další výrobní odvětví

Šárka Juřinová – Jan Vizner: Od dřeva ke zlatu

V bezprostředním okolí dnešní lesovny zvané Na Turyni se nacházejí v zalesněném terénu na ploše téměř dvou hektarů výrazné terénní pozůstatky zaniklého areálu, jehož středověký provoz pravděpodobně úzce souvisel s hornickými aktivitami jílovského zlatohorního revíru. Páteř celého komplexu tvoří kaskáda zaniklých rybníčků, z nichž prostřední sloužil i jako ochrana tvrziště, dosud dobře zachovaného ve formě výrazného pahorku s mohutnými kamennými destrukcemi zdiva. Areál doplňují patrné pozůstatky dalších hospodářských a výrobních staveb, vodních náhonů, prostor archeologicky prozkoumané hrnčířské pece, síť zaniklých úvozových cest a pozůstatky historické plužiny. Na základě dlouhodobého terénního zkoumání dnes můžeme předpokládat, že provoz celého areálu a především soustava zaniklých vodních děl je v přímé souvislosti se zpracováním dřeva, jehož spotřeba v rámci báňského provozu v okolí musela být v období vrcholného středověku obrovská.

Kateřina Mašlová: Problematika výskytu zlata na Vodňansku a jeho historické exploatace

Cílem příspěvku je podat přehled dosavadního stavu bádání v oblasti výskytu a těžby zlata na Vodňansku. Studium LiDARu 5G a geologických map byla objevena v tomto regionu celá řada nových lokalit s pozůstatky po montánní činnosti, které byly dále podrobovány archeologickému terénnímu průzkumu. Na řadě lokalit byla také provedena šlichová prospekce, jejímž hlavním účelem bylo potvrdit přítomnost zlata a dále získat zlatinky pro geologické analýzy sledující jejich chemické složení a morfologii. V současné době je pozornost věnována rozsáhlé zalesněné ploše (80 ha) poblíž vesnice Záblatí u Vodňan, kde se zachovaly jak doklady po vyhledávání a těžbě zlata, tak i stopy po hospodaření s vodou v podobě systému vodních nádržek a kanálů.

Petr Nový: Pozůstatky těžby zlata v místech zaniklého středověkého městečka u Davle

Kolem poloviny 13. století bylo nad soutokem Vltavy a Sázavy založeno řemeslnické městečko, nacházející se v těsné blízkosti Ostrovského kláštera. Předpokládá se, že jeho zhruba třicetiletou existenci ukončil vpád Braniborů, po němž městečko zůstalo v troskách a nebylo v žádném rozsahu obnoveno. Revize hlášení a nálezových zpráv archeologického výzkumu, probíhajícího v minulém století, však odhaluje celou řadu zajímavých detailů, kterými lze dosavadní pohled na historii městečka korigovat. Jedním ze zjištění je nová

interpretace tzv. zásobnicových jam, nacházejících se zejména na východním svahu ostrožny, představující doklady hornické činnosti – dobývání zlata. Z polohy objektů a minimálně jednoho druhotného využití lze alespoň jejich část datovat do období před vznikem pravidelného půdorysu městečka.

*Veronika Dudková – Peter Kováčik: **Archeologické doklady dolování na Poštovní štole ve Zlatých Horách***

V rámci archeologického výzkumu na Poštovní štole ve Zlatých Horách byl proveden 3D scanning sanovaných částí dolu, dokumentace velkého množství nalezených artefaktů, z nichž vyniká zejména soubor téměř 600 ks dřevěných artefaktů, který obsahoval zejména části vodotěžného zařízení z 2. poloviny 17. století, ale i trakařů, necek, atd. Kromě jiného byly nalezeny také velmi dobře zachovalé části kožené obuvi.

Ačkoliv montánní archeologie zažívá v současné době svoji renesanci, stále, díky chybějící opoře v legislativě či ztížené vymahatelnosti zákonů, dochází k četným sanacím starých důlních děl bez archeologického výzkumu a tím k nenávratnému zničení řady důležitých informací. To byl i případ předchozí etapy sanace Poštovní štole, ze které jsme při našem výzkumu zachytili již pouze „stavbou vybrané“ artefakty.

*Kryštof Derner – Petr Hrubý – Ondřej Malina – Josef Večeřa: **Hornické revíry ve srovnávacím pohledu***

Poznání historických montánních regionů dosáhlo v řadě případů takové míry, která nás nutí zamyslet se nad jejich rozdílným vývojem. Porovnání celých revírů, jakkoli ho stále omezuje nedostatečná pramenná základna, může nabídnout interpretační kontext s novými možnostmi. Vhodných otázek se nabízí celá řada, ať už jde o absolutní i relativní chronologii nejvýznamnějších fází těžby, odlišně fungující organizaci úpravnických a hutnických provozů anebo lokálně specifický vztah mezi hornictvím a osídlením. Už jen samotná definice srovnávacích kritérií umožňuje lepší přehled o možnostech montánní archeologie, geologie, báňské historie i navazujících přírodních věd v širším kontextu a ukazuje, ve kterých revírech má smysl hledat pro konkrétní otázky nejlepší odpovědi.

*Petr Hrubý – Matěj Kmošek – Martin Košťál – Karel Malý – Peter Milo – Jakub Těsnohlídek: **Metalurgická infrastruktura středověkého důlního centra Buchberg na Českomoravské vrchovině: k poznání produkce stříbra ve státě posledních Přemyslovců***

Příspěvek představí metody, ale hlavně výsledky průzkumu důlního centra ze 13. století, zapojeného do produkce stříbra. Toto středisko je výjimečné svým mimořádným plošným rozsahem, rozvinutou infrastrukturou a výraznou stopou v písemných pramenech. Průzkumy se zaměřily na zaniklá metalurgická pracoviště, která poskytují jedinečné prostorové informace i množství cenných údajů získaných analýzami pestré škály archeometalurgických nálezů.

*Petr Hrubý – Martin Košťál – Karel Malý – Jakub Těsnohlídek: **Středověká úpravna rud u Koječína na Českomoravské vrchovině: k poznání produkce stříbra ve státě posledních Přemyslovců***

Příspěvek představí metody, ale hlavně výsledky interdisciplinárního sondážního výzkumu zpracovatelského areálu z poloviny 13. století, zapojeného do produkce stříbra. Sondáž se zaměřila na soustavu úpravnických hald v lesním prostředí a v nivě potoka. Zkoumána a analyzována byla natěžená a upravovaná rudnina, kde z obsahu užitkových rud olova a stříbra vyplývá i zaměření provozu. Dokumentovány byly dále technogenní uloženiny se znaky mletí a praní. Na bázi tělesa byla dochována dřeva, smýcená v zimě 1254/1255. Mezi nimi lze v iniciační etapě rozlišit nejprve pokácený lesní porost a následně i použití dřev v konstrukcích. To spolu s fragmenty mlecích kamenů umožňuje reálně uvažovat o pozůstatcích rudního mlýna.

*Kryštof Derner – Jiří Crkal: **Zástavba na hornických sídlištích. Nové poznatky z Kremsigeru v Krušných horách***

Hornická sídliště v středoevropském prostoru jsou charakterizována obytnými stavbami se zahloubenými částmi. U obdobných nálezů v městském kontextu probíhá řadu let debata o tom, zda se jedná o obytné zemnice, či suterény nadzemních domů. V posledních letech lze pozorovat i u nás odklon od varianty „zemnice“. Jejich existence je naopak paušálně předpokládána u hornických sídlišť, čímž se problém interpretace uvedeného stavebního typu zdánlivě přesouvá jen do hornického prostředí. Považujeme proto za užitečné podat kritický přehled starších i nových zjištění ke konstrukci těchto domů na hornických sídlištích. Na tomto místě využijí autoři i vlastního výzkumu prováděného v projektu ArchaeoMontan na hornickém sídlišti Kremsiger v Krušných horách, kde byl vedle dvou dalších domů odkryt také dosud velmi vzácný typ velké dvojdílné „zemnice“.

*Markéta Augustýnová – David Černý – Ondřej Malina – Pavlína Schneiderwinklová: **Montánní krajina západního Krušnohoří. Výsledky projektu ArcheoMontan 2018***

Krušnohoří je jeden z nejvýznamnějších střeoevropských regionů pro poznání historie těžby a zpracování surovin ve vztahu k osídlení. Tyto lidské aktivity se výrazně odrazily ve využití krajiny, její struktuře a terénním reliéfu. Mezinárodní česko-saský projekt ArcheoMontan 2018 významnou měrou přispěl k řešení témat montánní i sídelně-historické archeologie a k poznání svébytného horského regionu stojícího zejména ve své západní části na okraji archeologického zájmu. Příspěvek představí výsledky výzkumu pracoviště NPÚ Loket – cílené terénní prospekce rozsáhlých a kvalitně dochovaných montánních reliků za pomoci ALS dat, využitých báňsko-historických rešerší a historicko-kartografických pramenů.

*Martin Vyšohlíd – Jan Zavřel: **Metalurgické pracoviště v předlokační osadě v Praze na Novém Městě (Archeologický výzkum v Křemencově ulici)***

V průběhu archeologického výzkumu v letech 2016–2018 byly odkryty doklady zpracování železa i barevných kovů z období existence předlokační osady na pražském pravobřeží v sousedství cesty spojující Pražský hrad s Vyšehradem. Zánik těchto aktivit spadá do závěru 12. až 1. poloviny 13. století.

*Jan Havrda – Jan Zavřel: **Nové doklady k hutnění neželezných kovů v raně středověké Praze***

Při záchranných archeologických výzkumech v pražské předlokační aglomeraci jsou získávány četné drobné nálezy dokládající výrobu a zpracování neželezných kovů. V roce 2017 byl v jedné zjišťovací sondě na katastru Starého Města, v areálu pražského Klementina, získán soubor specifických artefaktů (fragменты hutnických střepových misek, slitky barevných kovů, struska a zlomky výrobních zařízení), který je možné datovat do 12. století. Geochemická analýza vybraných nálezů prohloubila dosavadní znalosti o této vysoce specializované výrobní činnosti.

*Ján Čáni: **Průzkum a dokumentace areálů zaniklých novověkých skláren v Čechách***

Zaniklé novověké sklárny patří k tomu druhu archeologických lokalit, které v současnosti stále stojí na pokraji zájmu archeologického odborného prostředí. Přitom svou četností, rozsahem a charakterem reliků představují nepřehlédnutelnou součást archeologického kulturního dědictví na území České republiky. Příspěvek představí především tvorbu tzv. *Sklářské geodatabáze*, která představuje evidenci co největšího počtu známých či předpokládaných lokalit s relikty zaniklých skláren, obsahující jejich základní charakteristiku a prostorové určení. *Geodatabáze*, která vzniká v Odboru archeologie NPÚ, GmŘ od roku 2014, je zároveň jedním z východisek terénní prospekce sklářských lokalit, která bude prezentována na příkladech převážně z území Středočeského kraje.

*Ladislav Čapek – Michal Preusz: **Středověké a novověké hrnčířské pece v Čechách – kritické zhodnocení výpovědních možností studia***

Hrnčířské pece patří mezi archeologické nálezy dokládající přímou výrobu a výpal keramiky. Systematičtější pozornost byla hrnčířským pecím v posledních letech věnována na Moravě; v Čechách chybí syntéza dosavadních známých příkladů a zasazení do širšího střeoevropského kontextu ve srovnání s množstvím publikovaných nálezů pecí v Německu a Rakousku. Příspěvek seznamuje s nálezy středověkých a novověkých pecí v Čechách datovaných do 13. – 16./17. století. Hodnocena je konstrukční podoba pecí, oddělení vsádky a paliva a princip fungování výpalu. Tradiční typologie pecí, založená na vydělování pecí jednodukomorových a dvouukomorových, je poměrně problematická vzhledem k obtížnému prokázání charakteristického oddělení topeniště od vypalovacího prostoru, jenž mohl mít různé konstrukční podoby. Důležité je především sledovat i tah plamene, který rozděluje pece na vertikální (stojaté) a horizontální (ležaté). Pro středověk jsou charakteristické pece vertikální. Příspěvek se zabývá i podobou novověkých pecí a otázkou rozšíření ležatých pecí kasselského typu a pravouhlých vertikálních pecí, tzv. typ Piccolpasso, jejichž nálezy na našem území postrádáme.

*Marek Bartoš: **Zaniklá kamnářská dílna Georga Kummerera v Chebu***

Výroba kachlových kamen byla až do poloviny 19. století organizována cechy. Po jejich zrušení vznikaly soukromé dílny, mezi nimi i zkoumaná dílna Georga Kummerera v Chebu. Příspěvek představuje výsledky archeologického výzkumu této dílny, včetně zpracování archeologického materiálu, ve kterém jsou zachyceny i technologické postupy výroby kachlů a stavby kachlových kamen.

ÚTERÝ 18. září

BLOK II. – Sídlištní struktura

Michal Slivka: Životný priestor stredovekého človeka v málo povšimnutých pamiatkach (stav výskumu, poznania a ich prezentácie na Slovensku)

Surovinové zdroje: kameňolomy (žarnovy, mlyny), banícka a metalurgická činnosť (hámre), uhliarstvo, spracovanie smoly (dechtu).

Les jako zdroj paliva, obživy (pre dobytok a človeka), jeho relaxačný význam (pre telo i dušu), strach z lesa. Poľovníctvo a zahájené revíry (obory). Kategória tzv. svätých hôr (príklady zo slovanského sveta).

Kláštory v duchovnom kontexte krajiny – Raj ako monastický topos (základ kresťanského usporiadania priestoru – vertikálne: čo je „hore“ (nebo, dobro) a podriadené „dole“ – peklo (zlo).

Vodné toky – hraničná zóna, rybníkarstvo, riečna doprava (rieky v hraniciach politicko-spoločenských, kultových a eschatologických).

Cestná sieť – jej determinanty (úvozy, mýtnice a ich ochrana), křižovatky ciest – pohanský pohľad (v moci zlých síl, veštické seance, tajné pochovávaní).

Drobné sakrálne pamiatky (kaplnky, križe) v historicko-náboženskom význame.

Václav Fanta – Jan Zouhar – Petr Sklenička – Jaromír Beneš – Jiří Bumerl: Historická sídla v České republice. Rozpor historického a archeologického datování v době nástupu písemných pramenů

Středověká sídla tvoří významnou složku historické krajiny střední Evropy. Pro studium jejich dynamiky je nezbytná znalost vzniku sídla. Často používané první zmínky v písemných pramenech jsou bohužel zatíženy značnou chybou a přesnější datování pomocí archeologických nálezů není bohužel dostupné všude. Přesnější statistické porovnání těchto dvou způsobů datování na velkém vzorku ale zatím nebylo provedeno. V naší práci jsme srovnali datování písemnými a archeologickými prameny 592 historických sídel v českých zemích. Výsledky jednoznačně ukazují, že datování pomocí písemných pramenů je opožděno za skutečným vznikem sídel o 100–300 let, a to pro celé období od středověku až do 15.–16. století. Písemné prameny se stávají spolehlivými pro datování sídel až ve 14.–15. stol. (města), resp. 17. stol. (vesnice). Na zpoždění datování měla vliv kromě typu sídla (město/vesnice) ještě vzdálenost od nejbližšího významného sídla. V kontextu našich zjištění výrazně nedoporučujeme používat písemné datování jako spolehlivý zdroj.

Lucie Kursová – František Gabriel – Lenka Starková: Vztah středověké sídelní struktury ke kostelům ve vrcholném a pozdním středověku

Referát předloží analýzu pro databázi středověké sídelní struktury severočeské sondy a pro databázi středověkých kostelů v sondě. Sestavené databáze podrobí syntéze. Výsledky syntézy bude interpretovat a nabídne model vztahů sídel a kostelů v časových horizontech a v případných odlišných oblastech.

Kateřina Opicová: Proměny středověkého osídlení na březích Dřetovického potoka

Příspěvek se bude věnovat středověkému osídlení oblasti, která se stala předmětem zájmu již romantických badatelů v devatenáctém století. Soustavně byla oblast sledována díky blízkosti hradiště Budeč a svou roli jistě sehrála také nevelká vzdálenost od Prahy. Povodí toku Dřetovického potoka nabízí příznivou situaci ke studiu proměn středověkého osídlení. V bezprostřední vazbě na jeho tok byla totiž archeologickými výzkumy zachycena raně středověká sídliště hned v několika polohách. Zajímavý obraz o osídlení poskytly i povrchové sběry a řada dokladů funerálních aktivit. Kvalitativní výpověď různých akcí se však liší. Výsledky této studie mohou přispět do diskuse o podobě raně středověkého osídlení, o změnách struktury osídlení, o utváření farní organizace, či o vztahu centra k okolnímu osídlení. Pozornost bude věnována také sídlišti prozkoumanému na katastru Dřetovic Václavem Mouchou, Ivanem Krutinou, Petrem Sommerem a Janem Rulfem v letech 1977–1980. Prozkoumané sídliště je významné svojí kontinuitou od období kultury pražského typu až do vrcholného středověku.

Vojtěch Peksa: Středověké osídlení středního Poohří

Příspěvek se věnuje středověkým dějinám osídlení středního Poohří, se zvláštním zřetelem k problematice vývoje a postupu osídlení na přelomu raného a vrcholného středověku. Studované území, jehož osu tvoří řeka Ohře, zabírá prostor zhruba od Kadaně po Louny a záměrně zahrnuje geomorfologicky rozdílné regionální části, poskytující různorodé podmínky pro vývoj osídlení. Rozbory archeologických, písemných, kartografických a stavebně-historických pramenů ukazují na bohatě strukturovanou síť forem osídlení. Sledované území

středního Poohří je mozaikou několika druhů krajin pojímající oblasti jak tzv. staré sídelní oblasti, tak prostory pahorkatin a hornatin, jejichž postupné osidlování vyvrcholilo v průběhu 13. a 14. století. Cílem studia je vstoupit do sídelně archeologické problematiky a navázat na její tradici rozvíjenou v severozápadních Čechách od 70. let minulého století. K hlavním tematickým okruhům se tak řadí studium topografie, struktury a dynamiky osídlení, a poznání charakteru vesnických sídel.

*Jiří Havlice – Jan Machula: **Středověké a novověké osídlení na území Poněšické obory u Hluboké nad Vltavou***

Plocha historické Poněšické obory u Hluboké nad Vltavou vytváří díky dlouhodobému zalesnění a izolaci od okolní krajiny vhodné podmínky pro zakonzervování pravěké a středověké krajiny. Předmětem příspěvku je shrnutí dosavadního stavu znalostí o vývoji středověkého a novověkého osídlení na území obory, dále pak prezentace výsledků povrchových průzkumů provedených v posledních letech.

*Stanislav Vohryzek: **Příspěvek k problematice poznání tzv. dvorových vesnic na jihozápadní Moravě***

Jako dvorové vesnice označil J. Mezník vsi, kde nepřevládaly majetky poddaných zemědělců, ale drobných vlastníků, které můžeme pokládat za příslušníky nižší šlechty. Zatímco v oblasti středověkého Polska či Uher byl tento typ osídlení častý, v Čechách a na Moravě se s ním setkáváme spíše ojediněle. Tématem příspěvku je sledování vývoje struktury těchto vsí na Jihlavsku a části Třebíčska a jejich srovnání s lokalitami zkoumanými v jiných oblastech.

*Zdeněk Schenk – Zdeněk Vácha – Radim Vrla: **Příspěvek k poznání podoby cisterciáckého kláštera Rosa Mariae ve Vizovicích***

Přednáška podává přehled o nejnovějších poznatcích o stavební podobě zaniklého gotického cisterciáckého kláštera ve Vizovicích, založeného v roce 1260 Smilem ze Střilek. V jeho místech dnes stojí zámek z 2. poloviny 18. století. V posledních letech se při opravách zámku podařilo získat soubor pozoruhodných archeologických nálezů z doby existence kláštera i pozůstatky jeho zděných konstrukcí. Další vědomosti bylo možno získat ze studia souboru architektonických detailů, dokumentovaných ve zdivu stávajícího zámku.

*Ondřej Malina – Jan Musil – Petr Netolický: **Změny sídlištních struktur v okolí Ronova nad Doubravou***

Na západním cípu okresu Chrudim (dříve historická součást Čáslavska) v okolí města Ronova nad Doubravou se nalézají relikty několika zaniklých vsí, panských sídel s přidruženým hospodářským zázemím včetně dvorů, mlýnů a několika rybníků. V průběhu středověku se jednalo o hraniční zónu mezi lichtenburským panstvím a državami vilémovského kláštera (hranici tvořila samotná řeka Doubrava). I v tomto území se ale nalézaly samostatné državy. Krajina v okolí města prošla několika razantními transformacemi, které ovlivnily strukturu zdejšího osídlení. Jednou z nich bylo založení města. Příspěvek se zaměřuje na komparaci dostupných písemných a archeologických pramenů ve vymezeném mikroregionu bezprostředního okolí Ronova nad Doubravou.

*Lukáš Hlubek – Jaroslav Kapusta – Martin Moník: **Raně středověké sídliště na katastru Žerotína, trať Céповý rybník***

Příspěvek tematicky navazuje na výzkum K. Ludikovského, prováděný na katastrálním území obce Žerotín v trati „Céповý rybník“. Roku 1959 zde byla prozkoumána dvě pyrotechnická zařízení, následně interpretovaná jako prosté železářské výhně. Na základě rozboru keramického souboru vročil K. Ludikovský tento výrobní areál do 10. století. V letošním roce proběhla revize nálezů, které byly původně uloženy ve sbírce Městského muzea ve Šternberku. Analýza keramiky umožňuje datovat zdejší osídlení do konce 9. až do průběhu 11. století. Provedená analýza strusky dokládá, že jde o železářskou strusku pocházející z hutnické výroby.

*Ivana Pravcová – Petra Houfková-Marešová – Jan Horák – Adéla Pokorná – Tomáš Bešta – Jan Novák – Tomáš Klír: **Zaniklá středověká vesnice Spindelbach a požárové aktivity***

Jednou z významných pomocných metod výzkumu středověkých vesnic a jejich krajinného kontextu je také analýza mikrouhlíků z vhodných sedimentů. Požárová aktivita pro oblast Krušných hor v období středověku byla sledována na základě této analýzy z profilu odebraného z hráze návesního rybníčku zaniklé středověké vesnice Spindelbach (okr. Chomutov).

Oblast Krušných hor byla ve středověku typická těžbou rud a zakládáním skláren, které potřebovaly velké množství dřeva pro svou činnost. Nejvyšší koncentrace mikrouhlíků, zachycená před fungováním samotné vesnice, spolu s nálezem pozůstatků milířů, mohou tyto aktivity potvrzovat.

Spindelbach byl situován ve velké nadmořské výšce, kde zemědělství dosahovalo samotných mezí produkce, ale příznivé klima a plůžina orientovaná v mírném jižním svahu pravděpodobně umožňovaly pěstování ozimů.

Vzhledem k rozsahu orného zemědělství se nejspíše využívala volná pracovní kapacita k mimozemědělským aktivitám, jakými byly například výroba dřevěného uhlí a potaše, těžba dřeva a jeho doprava. I těmito aktivitám by nasvědčovaly vysoké koncentrace mikrouhlíků, zachycené v průběhu fungování vesnice.

*Šárka Juřinová – Jan Vizner: **Zaniklá ves Honojedy, sídlo středověkých vinařů ve středním Povltaví***

Nedaleko střediskové obce Slapy a v blízkosti hráze slapské přehrady leží v částečně svažitém lesním terénu skvostně zachované pozůstatky zaniklé vsi a jejího hospodářského zázemí, jejichž život lze díky nálezům z opakovaných povrchových sběrů datovat do 13. až 15. století. V písemných pramenech není osada zaznamenána, pomístní jméno Honojedy, vyskytující se i v historických mapách a katastrech, lze však patrně ztotožnit i s názvem zaniklé vesnice. Její areál je tvořen pravidelně kolem bývalé návsi rozloženými pozůstatky jednotlivých usedlostí, zbytky dvou malých a dosud zavodněných rybníčků, destrukcemi kolomazných pecí, zaniklou plužinou, sítí úvozových cest a jižními úzkými terasami, které pravděpodobně sloužily k pěstování vinné révy. Dle datace nálezů vesnice zanikla na počátku 15. století, snad v souvislosti s husitským pleněním slapského újezdu premonstrátského kláštera na Strahově.

*Josef Unger: **Šibenice – archeologický výzkum a památková ochrana***

Šibenice byly ještě před třemi staletími výrazné krajinné dominanty. Po zrušení v polovině 18. století byly odstraněny a dnes po nich zůstaly především pomístní názvy a ojediněle i hmotné pozůstatky. Městské úřady mají zájem na úpravě místa z hlediska pietního, duchovního a turistického. Na popud městských úřadů byl na Moravě v poslední době uskutečněn archeologický výzkum šibenice u Tišnova, Slavkova a Ivančic. O památkovou ochranu však zodpovědné instituce nejeví zájem.

*Jan Frolík – Jan Musil: **Raně středověké pohřebiště v Chrudimi – Dašické ulici***

Mezi archeologicky jen ojediněle zjišťovaná středověká naleziště náleží na Chrudimsku také středohradištní a mladohradištní pohřebiště, která nejsou situována u církevních staveb. Záchraný archeologický výzkum v Chrudimi – Dašické ulici naznačil některé příčiny tohoto jevu (mělké uložení, obtíže s přesným časovým zařazením). Posouzen bude také jejich vztah k pohřebišťům kostelním a také možnosti jejich dalšího studia.

*Petra Šimončíčová Koošová – Pavol Pauliny – Róbert Erdélyi – Barbora Vachová – Andrej Botek – Daniel Pivko: **Lokalizácia najstaršieho sakrálneho priestoru v Bratislave – Podunajských Biskupiciach (Výsledky archeologického výskumu kostola sv. Mikuláša)***

V rokoch 2015 a 2016 prebiehal v interiéri a exteriéri presbytéria Kostola sv. Mikuláša v Bratislave – Podunajských Biskupiciach archeologický výzkum. V súčasnosti so stavebno-historickým a reštaurátorským výskumom presbytéria i lode kostola mal identifikovať jeho najstaršie stavebné fázy. Horizontálna stratigrafia stredovekých dlážok, dendrochronologická analýza stavebného dreva i petrografický rozbor kamenných článkov nám pomohol osvetliť stavebný vývoj sakrálneho priestoru od prelomu 10. a 11. storočia po zachovanú a v súčasnosti prezentovanú gotickú fázu kostola. Nálezy hrobov zo stredovekého cintorína pomohli datovať predpokladanú najstaršiu sakrálnu stavbu v uvedenej lokalite. Príspevok zároveň priblíži cirkevnú štruktúru – sieť kostolov v priestore tzv. Veľkej Bratislavy v predrománskom a románskom období.

*Jindřich Hlas – Petr Hrubý – Radek Kadlubiec – Jana Koudelová – Petra Kaniová – Pavel Malík – Pavel Maren – Dalibor Prix – Josef Večeřa – Michal Zezula: **Nové Heřminovy (okr. Bruntál) – zanikající sídelní struktura ve světle zjišťovacího archeologického výzkumu***

Na přelomu let 2016 a 2017 byl proveden zjišťovací archeologický výzkum ve východní části vsi Nové Heřminovy, která má být zatopena v důsledku výstavby údolní nádrže. Historická rešerše, studium map a písemností stabilního katastru, vizuální průzkum území, letecká prospekce, analýza dat LSS, drobné terénní odkryvy, povrchové sběry a operativní dokumentace vybraných objektů přinesly možnost analyzovat vesnickou sídelní strukturu položenou v údolní nivě řeky Opavy a naznačit jednotlivé etapy jejího vývoje od středověké exploatace zlatonosných říčních sedimentů až po stabilizaci zástavby a vznik komunální infrastruktury v průběhu 19. století. Ukázalo se, že na pozadí dějin Nových Heřminov lze sledovat řadu závažných témat, jako jsou např. vztah zemědělského osídlení a exploatačních aktivit, zanikání vesnic v pozdním středověku a jejich následná obnova, vývoj vesnického domu a vesnické urbanistické struktury. V rámci příspěvku budou stručně shrnuta dosavadní zjištění a naznačen směr, kterým by se měly ubírat další výzkumné aktivity v daném území. Zmíněny budou také okolnosti výzkumu, které ukazují, že naplňování mezinárodních závazků České republiky vyplývajících z tzv. Maltské úmluvy je někdy velmi obtížné prosadit.

*Eva Fottová – Petra Smetanová: **Výsledky výzkumů kostela sv. Martina v obci Hontianská Vrbica***

Obec Hontianská Vrbica se nachází v nitranském kraji, 14 km jihovýchodně od okresního města Levice a je součástí historického regionu Hont. V letech 2014–2015 se v souvislosti se statickým zabezpečením uskutečnil archeologický a architektonicko-historický výzkum kostela sv. Martina, který výrazně přepsal naše dosavadní poznatky o památce. Na tyto výzkumy v roce 2016 navázal restaurátorský výzkum a architektonicko-historický výzkum nadzákladových konstrukcí interiéru a exteriéru stavby. V roce 2017 se uskutečnila restaurátorská obnova vybraných částí kostela a rovněž konzervování součástí oděvu zesnulého z prozkoumané barokní komory. Cílem referátu je poukázat na možnosti interdisciplinární spolupráce při výzkumu donedávna přehlížené církevní stavby.

*Mário Bielich – Silvia Bodorikova – Michaela Dörnhöferová – Michaela Haviarová – Tomáš Haviar – Ján Tirpák – Veronika Dubcová: **Výskum barokového kostola sv. Mikuláša v Kovarciach, okr. Topoľčany***

Výskum barokového kostola sv. Mikuláša v Kovarciach, okr. Topoľčany sa uskutočnil v rokoch 2016–2018. Dôvodom archeologického výskumu bolo vybudovanie kúrenia a sanácia vlhkých múrov kostola. Skúmané plochy sa nachádzali v interiéri a exteriéri stavby. Postupne sme identifikovali pôvodnú tehlovú podlahu barokového kostola z druhej polovice 18. storočia a menšie hrobové komory a krypty. Neskôr sa nám vo východnej časti podarilo identifikovať staršiu sakrálnu stavbu z obdobia neskorkej gotiky (14.–15. stor.). Tento starší kostol sa nachádza pod súčasným kostolom. V článku sa pokúsime analyzovať aj staršie nálezové situácie zo 70. rokov 20. stor., objavené počas výstavby cesty. V blízkosti stavby sme identifikovali aj zvyšky fary zo začiatku 20. storočia. Archeologický materiál získaný z výskumu je chudobný, ale zároveň veľmi zaujímavý. Antropologicky sme analyzovali iba 2 hroby neskorostredovekého kostolného cintorína a pozostatky tela v krypte. Ide o A. Welsa, miestneho podnikateľa, pochádzajúceho z Brna, ktorý tu zomrel v roku 1876. V bronzovej rakve boli objavené manžetové gombíky s egyptským motívom. Počas výskumu sme urobili aj geofyzikálny a umelecko-historický výskum stavby.

(Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky APVV GRANT -16-0449 Nitra v stredoveku.)

*Bořivoj Nechvátal: **K počátkům hradu ve Strakonících***

Na základě výsledků archeologických výzkumů posledních desetiletí a také písemných pramenů nutno datovat počátek výskytu Bavorů ze Strakoníc v Čechách nejpozději do 60. a 70. let 12. století, a tím také počátky hradu ve Strakonících.

*Petr Czajkowski – Radmila Stránská – Petr Vitula: **Archeologické a stavebně historické průzkumy NPÚ, ÚOP v Brně na zámku ve Valticích po roce 2000***

Zámek ve Valticích je dosud z hlediska stavebního a historického vývoje značně problematickou památkou. Po roce 2000 zde archeologové NPÚ ÚOP v Brně provedli několik záchranných a zjišťovacích výzkumů. Přestože jejich rozsah nebyl příliš velký, přispěly spolu s výsledky stavebně historických průzkumů k novému pohledu na lokalizaci a vývoj tohoto významného šlechtického sídla ve středověku a novověku.

*Larisa Vinogradsky: **Archeological Research of Castles of Podolia of XIV–XVII centuries***

Colonization movement on the territory of Ukraine in XIV–XVII centuries (Lithuania, Poland, Rzeczpospolita) made it necessary to build fortifications for economic development of cities and towns and for protection from attacks of Tatars and Turks. Archeological Research of castles in Volyn and Podolia revealed some specific features of their construction. In Lithuanian period (the late XIV–XV centuries) Old Russian sites of XIII century were used. The castles were mostly made of wood and often had donjon towers (there were garrisons in castles). In Western regions (Poland) stone castles started to appear earlier (influence of Eastern European fortification schools) and a feudal lord could live there. In XVI century (Rzeczpospolita) stone castles became more wide-spread on the territory of Podolia but in Pobuzhie a part of castles remained wooden or mixed type (Bratslav, Vinnitsa, Starokonstantinov). In XVII century, when siege fire artillery became widespread, old fortifications were strengthened with earth mounds (Satanov) and new fortifications made of earth and stones were built (Kamianets-Podolsky).

*Michaela Dvořáková: **Terénní prospekce zázemí hradu Týřova***

Šlechtická sídla jsou dominantním prvkem v krajině. Jejich důležitost si lépe uvědomíme, pokud je studujeme v kontextu krajiny. Tak můžeme zjistit zázemí sídla a uvědomit si dosah jeho moci. Některé památky, které je nutné do tohoto bádání zahrnout, jsou ale mnohdy problematicky interpretovatelné. Předkládaný příspěvek

pojednává právě o těchto archeologických památkách, jež jsou součástí krajinného kontextu. Tato problematika je představena na příkladu hradu Týřova.

*Zdeněk Schenk – Radim Vrla: **Hrad Drahotuš***

Zříceniny hradu Drahotuš náleží k nejvýznamnějším památkám svého druhu v rámci České republiky. Jedná se o jeden z nejstarších šlechtických hradů, který se svojí výstavností blížil soudobým stavbám královským. V 15. století se stal výtečně opevněnou základnou početných vojenských družin a soudobé fortifikační práce náležejí k nejrozsáhlejším a nejzajímavějším na Moravě. Areál hradu se stal v posledních letech, bohužel, cílem četných nájездů vykrádačů archeologických lokalit. Při archeologické dokumentaci poškození a následném dílčím stavebním průzkumu byly získány nové cenné poznatky o historii i stavebním vývoji této cenné památky.

*Zuzana Poláková: **Trnava – Šrobárová ulica. Premeny priestoru za mestskými hradbami v neskorom stredoveku a novoveku***

Príspevok sumarizuje výsledky záchranného archeologického výskumu vyvolaného rekonštrukciou Šrobárovej ulice v Trnave. Výskum aj napriek pomerne menším terénnym zásahom priniesol dôležité poznatky o premenách priestoru, s dokladmi osídlenia z prelomu neskorého stredoveku a včasného novoveku (16. stor.), na jednu z hlavných komunikačných tepien vychádzajúcich z historického centra mesta. Preskúmané objekty zo 16. stor. zodpovedajú historickým poznatkom o osídľovaní plochy za hradbami stredovekého mesta. Ich priamy subpozíčný stratigrafický vzťah s novovekou cestou napovedá, že komunikácia vyúsťujúca z mesta cez Hornú bránu nemala v priestore Šrobárovej ulice vždy dnešnú podobu, ale počas vývoja dochádzalo k jej posunu. Ďalšiu etapu osídlenia predstavujú nálezové situácie zo 17.–18. stor., ku ktorým zaraďujeme spomínané pozostatky novovekej cesty v podobe kameňom spevnených „koľají“. Zistili sa v celom priebehu južnej polovice Šrobárovej ulice, ako aj pravdepodobne v krátkom úseku v JV časti. Vznik cesty môžeme datovať najskôr až do začiatku 17. stor. Severne od uvedenej cesty v stredovej časti dnešnej ulice bol situovaný cintorín evanjelikov. Preskúmané hroby obsahovali len ojedinelé súčasti odevu – špendlíky, dvojdielne spínadlá (očko-háčik a očko-očko) ako aj gombíky. Zvyšné nálezové situácie radíme do záveru 18. a začiatku 19. stor. až prvej tretiny 20. stor. Ide o pozostatky novovekej zástavby, pôvodného mlynskeho náhonu a jeho neskoršie tehlové prekrytie, architektúr súvisiacich s činnosťou cukrovaru ako aj bližšie neurčené murivá. Zároveň boli v tomto priestore dokumentované historické nivelety terénu, ktoré spájame prevažne s obdobím 19. storočia.

STŘEDA 19. ZÁŘÍ

BLOK III. – Komunikační infrastruktura a členění krajiny

*Michal Bureš – Renata Tišerová: **Viditelnost v krajině jako důvod akcelerovaného zániku sídel v pohraničí po roce 1945***

Předchozí výzkum zaniklého pohraničního osídlení ukázal, že zánik lidských sídel nelze jednoznačně spojit pouze s odsunem obyvatelstva německé národnosti ani pouze se zřízením tzv. zakázaného pásma. Nejběžnějším způsobem zániku lidských příbytků, postižených depopulačními území, byla po roce 1951 jednorázová destrukce stavby čili demolice, avšak některé objekty nebo dokonce celé vesnice, ač opuštěny, nebyly demolovány. Na základě analýzy viditelnosti provedené na vzorku zaniklých sídel v Novohradských horách a jejich podhůří se domníváme, že přednostně byly demolovány objekty viditelné okem civilního pozorovatele domácího nebo zahraničního a naopak objekty nepřístupné a skryté byly ponechány samovolnému rozpadu. Vedle řídkých zpráv v písemných pramenech považujeme výsledky analýzy viditelnosti za jeden z hlavních argumentů pro naši hypotézu, že důvody pro takový postup byly propagandistické, realizované za účelem manipulace s historickým vědomím společnosti.

*Gabriel Lukáč: **Cestná sieť a pohraničné zariadenia vo Východných Karpatoch v poľsko-uhorskom pohraničí v neskorom stredoveku a včasnom novoveku***

Prehľad vývoja osídlenia a sídelných pomerov v pohraničí.

Cestná sieť (topografické pomery, cesty, brody a p.)

Pohraničné zariadenia (pohraničné mestá a hrady, tridsiatkové a mýtné stanice, hostince a p.)

*Filip Prekop – Petr Křišťuf – Vojtěch Peksa: **Vojenský výcvikový újezd Hradiště – první výsledky využití dálkových metod při systematickém průzkumu nepřístupné kulturní krajiny Doupovských hor***

Vojenský výcvikový újezd Hradiště je s plochou 331 km² naším největším a v současnosti velmi intenzivně využívaným cvičišťem. Vzniklo počátkem 50. let 20. století v uvolněném prostoru kompaktního regionu Doupovských hor po vystěhování českých Němců. Jedná se o hornatinu na území Karlovarského kraje při jeho hranicích s krajem Ústeckým. Tato krajina byla hojně osídlena od pravěku do poloviny 20. století.

Jednorázový zánik, stejně jako neproběhnuvší zemědělská kolektivizace zemědělství zde vytvořily jedinečnou „konzervu“ tradiční kulturní krajiny v nezvykle dobrém stupni dochování.

Příspěvek je prvním plošným vyhodnocením archeologického potenciálu tohoto území, které se velmi výrazně opírá o digitální model reliéfu z dat leteckého laserového snímkování, pořízené Katastrálním úřadem. Jeho vyhodnocením a komparací s dalšími mapovými díly tak bylo možné identifikovat četné reliktů různého způsobu využívání území, stejně jako lokalizovat několik doposud neznámých archeologických lokalit.

*Monika Porubčanová – Michaela Třetinová: **Zanikající středověké a novověké cesty a možnost využitia náhodných nálezů na ich lokalizáciu***

Středověké a novověké cesty, které sú dosiaľ ešte viditeľné v krajine, postupne miznú pod vplyvom viacerých faktorov – lesná ťažba, zmena typov pozemkov atď., a preto ich vymapovanie je dôležitou súčasťou poznania vývoju regiónu a jeho okolia. Spolu s týmto javom sa stretávame i s náhodnými nálezmi objavenými pomocou detektorov kovov, ktoré jasne definujú využívanie daného priestoru ako komunikačnej trasy. Za pomoci tohto typu nálezů a poznateľných reliktů ciest v krajine má za cieľ tento príspevok vymapovať zanikajúce cesty v blízkosti stredovekého mesta Ilava.

*Lenka Pechová: **Mikulášske patrocínium na obchodných cestách***

Témou príspevku je prepojenie hlavných komunikačných trás na území západného a severného Slovenska s prítomnosťou svätomikulášskeho patrocínia. Svätý Mikuláš ako patrón obchodníkov a cestujúcich vo všeobecnosti sa dlhodobo viaže ku komunikačným uzlom a trhovým miestam. Prítomnosť patrocínia či už zaniknutého alebo stále živého indikuje určitým spôsobom dôležitý dopravný ťah.

*David Vích: **Zaniklé komunikace mezi Vraclaví a Jevíčkem ve světle archeologických nálezů***

Průběh dálkové komunikace (tzv. Trstenické stezky) mezi Prahou a Olomoucí je v úseku, kde dochází k překonávání českomoravského pomezí, po řadu desetiletí předmětem dohadů. V poslední době se za pomoci moderních technologií (s podporou projektu NAKI) daří v terénu vyhledávat reliktů zaniklých komunikací a z jejich okolí získávat archeologické nálezy.

*Jaromír Beneš – Petra Marešová – Ivana Pravcová – Kristina Janečková: **Environmentální archeologie a plužiny České republiky. Datování, vývoj a archeobotanické rekonstrukce***

Plužinové systémy byly na území České republiky studovány tradičně historickými geografy, v posledních několika dekádách také archeology. Nejtypičtější archeologické projevy plužiny, terasové systémy, však byly na okraji zájmu archeologie. Rychlý rozvoj metod environmentální archeologie umožnil v posledních letech realizovat několik cílených terénních výzkumů (např. Malonín, Spindelbach), zaměřených na získání exaktních dat, umožňujících absolutní datování a archeobotanickou rekonstrukci zemědělských aktivit v konkrétním polním systému. Dalším významným prvkem bádání jsou otázky vlastního průběhu zemědělských aktivit v rámci botanických rekonstrukcí, otázky vegetačně ekologické, koloběhy látek a hnojení polí. Vývoj plužiny a polních systémů byl v posledním desetiletí také předmětem intenzivního zájmu krajinných ekologů, kteří akcentují celoevropský význam plužiny a její roli v zásadních otázkách ekologické stability. Příspěvek shrnuje zajímavé aspekty výzkumu plužinových systémů v České republice a naznačuje cesty dalšího bádání, pro které je typická transdisciplinarita, zapojení metod bioarcheologie, krajinné archeologie a krajinné ekologie.

*Aleš Hoch – David Zimola: **Středověké komunikace v oblasti horního toku Moravské Dyje***

Archeologické nálezy získané povrchovou prospekci a záchrannými archeologickými výzkumy v uplynulých dvaceti letech dovolují nastínit trasy středověkých komunikací v oblasti horního toku řeky Moravské Dyje, tedy v rámci mikroregionu Telčsko. Pro poznání podoby středověkých cest a jejich konstrukčních prvků je stěžejní výzkum dna Staroměstského rybníka v Telči v roce 2011. Příspěvek se zabývá i hmotnou kulturou související s komunikacemi.

Marek Vojteček: Relikty kopaničiarskeho osídľovania na severných Kysuciach (parcelácia, cesty, polia)

Príspevok sa zaoberá problematikou kopaničiarskeho osídľovania územia severných Kysúc a jeho odrazu vo forme reliktov tradičnej kultúrnej krajiny. Kombináciou diaľkového prieskumu terénu (LIDAR), geodeticko-topografických prieskumov a analýzy historických, kartografických a toponomastických prameňov sa na vybraných katastrach obcí podarilo rekonštruovať pôvodné kopaničiarske usadlosti a sledovať ich následný vývoj.

Kopaničiarske osídľovanie severných Kysúc prebiehalo v 16.–18. storočí. V charakteristickej hornatej krajine sa dodnes zachovali výrazné relikty historických krajinných štruktúr, súvisiace s osídľovacími procesmi a parceláciou územia v tomto období. Pri zakladaní kopaničiarskych osád sa vymedzený chotár rozdelil na presné usadlosti (zárubky). Každá usadlosť predstavovala pás pozemku, tiahnuci sa od jedného hrebeňa na hranici chotára k druhému, vedúci kolmo na dolinu. Samotná kopaničiarska usadlosť mala charakteristické vnútorné členenie a vývoj v závislosti od lokálnych možností krajiny.

Jana Mazáčková – Petr Žaža: Nejstarší plužiny na území bývalého brtnického panství

Středověké plužiny bývají často přehlíženy, a to i během terénních prospekcií zaniklých středověkých sídel. Na území bývalého brtnického panství je možné identifikovat nejstarší, dosud viditelné plužiny, jejichž založení je možné retrospektivně za pomoci indikačních skic a urbářů a jiných písemných údajů pro brtnické panství datovat do 13. století. Jedná se tak o nejstarší zemědělské členění krajiny ve studovaném regionu. V současné době se jedná o ohrožený druh antropogenní činnosti v krajině, a to především kvůli svému, často nevýraznému členění v krajině. Interdisciplinární studium těchto dokladů je stále aktuální a přináší nová poznání, která dále umožní výzkum širších souvislostí v rámci jednoho hospodářského celku, který brtnického panství představuje.

Martin Pristáš: Výskum a dokumentácia zaniknutých ciest v košickom kraji

Výskum zaniknutých cestných komunikácií priamo v krajine nemá na východnom Slovensku dlhú tradíciu. Autor príspevku sa v posledných rokoch venuje dokumentácii týchto prvkov hlavne vo východných okresoch košického kraja. Popri štúdiu historických správ, mapových podkladov a klasickej prospekcie v teréne, sú využívané aj tzv. málo deštruktívne metódy archeologického výskumu v snahe získať hnuťelný materiál svedčiaci o dopravnej funkcii týchto prvkov v minulosti. Ucelený charakter má výskum starej komunikácie cez dargovský horský priesmyk. V nižšom prípade mierne zvlnenom teréne ide v súčasnosti o výskum vybraných (dochovaných) úsekov: Trhovište – Pozdišovce, Kráľovský Chlmec – Leles, Bačkov – Sečovce.

Jakub Novák – Pavel Šlězár: Způsoby vytyčení hranic ve středověku na příkladu střední Moravy

Příspěvek je věnován poznání způsobů vytyčování hranic území ve středověku (panství, vesnice apod.) v prostoru střední Moravy. Tato oblast disponuje jak kvalitními písemnými prameny (např. listiny kláštera Hradisko, olomoucké městské knihy, zemské desky...), tak umožňuje archeologické poznání a detailní popis dochovaných relikvů v zalesněných územích Drahanské vrchoviny a přilehlých částí Nížkého Jeseníku. Kromě studia historických pramenů spočívá těžiště sledované problematiky na samotné terénní prospekci, zaměřené na identifikaci a dokumentaci pozůstatků hraničních znamení (např. kopy, sádky). Vizualní prospekci v terénu doplní i možnosti nových technologií (např. Lidar).

Petr Nový: Magna via quae vadit Pragam. Pozůstatky raně středověké cesty na katastru obce Statenice, okres Praha-západ

V letech 1125–1140 vznikl popis území příslušejícího ke vsi Únětice, nacházející se mezi Prahou a Levým Hradcem (k. ú. Žalov, obec Roztoky). Mimo jednotlivé polohy se zde objevila informace o hranici lesa Chvatimi, která je tvořena velkou cestou směřující k Praze. Její trasa byla hledána v místech spojnice Levého Hradce s Prahou, v intravilánu Únětic nebo naposledy v místech jižní a jihozápadní hranice katastru. Příspěvek předkládá výsledky více než desetiletého bádání, spojeného s terénní prospekci, které ve sledovaném období doložilo trasu této významné cesty probíhající v jihozápadním sousedství dnešního únětického katastru.

Peter Ivanič – Martin Husár: Prechody cez dolný a stredný tok rieky Váh v období vrcholného a neskorého stredoveku v kontexte písomných a archeologických prameňov

Autori príspevku sa pri spracovaní témy budú opierať pri dokladaní významných prechodov cez rieku Váh najmä o archeologické a písomné pramene, no v neposlednom rade aj o kartografické pramene. Prechody cez rieky (brody, prievozy a mosty) zohrávali v období vrcholného a neskorého stredoveku dôležitú úlohu v rámci vtedajšej cestnej siete. Rieka Váh patrí k najväčším tokom na území Slovenska a v stredoveku bola prvýkrát spomenutá už v roku 1075. Cestujúci ju mohli prekonať najmä prostredníctvom prievozov alebo potrebovali nájsť vhodné miesto, na ktorom bola hladina rieky nízka a prúd nie až taký silný. Takýmito najvyužívanejšími

miestami boli v rámci skúmaného územia lokality v katastri dnešných Piešťan alebo Nového Mesta nad Váhom. Len na niektorých miestach boli cez Váh postavené mosty (Šaľa, Hlohovec, Trenčín). Významným prínosom do problematiky je i rozbor vodných nálezov zo skúmaného územia, ktorých interpretácia prináša rôzne úskalia. Medzi vodnými nálezmi vystupujú do popredia i zbrane, ktoré môžeme najskôr zaradiť z hľadiska zámeru uloženia k sakrálnym a nenávratným depotom svedčiacim minimálne o určitom pohybe a využívaní priestoru pri danej rieke z rôznych príčin. Pre dopravu a obchod cez rieku Váh svedčia najmä archeologické nálezy drevených plavidiel či súčastí mostov.

Pavel Bolina: *Příklad vlivu přeložky cesty na (ne)dokončení stavby hradu*

Existuje jen málo jednoznačně nedokončených staveb hradů z druhé poloviny 13. století. I když lokality tohoto druhu většinou zůstávají bez výraznějších archeologických nálezů, či dokonce zděných konstrukcí, je opuštění stavení samo o sobě jevem, který si zasluhuje pozornost. Téměř vždy postrádáme písemné prameny zdůvodňující marné vynaložení prostředků a lidské práce a tak se badatelé uchylují k nepřímým prostředkům, z nichž na prvním místě stojí informace o majetkových transakcích (prodej či připojení dotyčného území k většímu celku), nebo úvahy o důvodech na straně stavebníka (smrt, přesídlení apod.). K zajímavým výsledkům ale také může vést průzkum starých cest, pokud se podaří zjistit, jaký vztah k soudobým komunikacím nedokončená hradní stavba měla. K opuštění rozestavěného hradu mohlo dojít proto, že cesta, kterou měl kontrolovat, náhle ztratila svůj význam, když se hlavní část dopravního pohybu přesunula na jinou trasu?

Ján Beljak – Noémi Beljak Pažinová – Martina Slámová – Peter Debnár – František Chudý: *Interdisciplinárna interpretácia antropogénnych reliktov v severozápadnej časti Javoria (Slovensko)*

Zámerom prednášky je upriamiť pozornosť na rôznorodé antropogénne relikty (valy, úvozy, komunikácie, lomy...) v severozápadnej časti oblasti Javoria na strednom Slovensku. Nachádzajú sa tu viaceré dôležité archeologické lokality, medzi ktorými najvýznamnejší je NKP Pustý hrad vo Zvolene. Opomenutý však nebude ani Hrad Peťuša, hradisko Môťová – priekopa, hradisko a majer Gunda, val na Drahoch, hradisko Veľká Stráž. Moderné technológie (aerial laser scanning) dovoľujú výskum dosiaľ neznámych reliktov v lesnej krajine, resp. rozšírenú interpretáciu archeologickým výskumom zistených objektov. Historické reliéfne formy majú vysokú časovú stálosť oproti iným historickým štruktúram v krajine, a preto majú veľký význam aj vo výskume genézy kultúrnej krajiny. Hlavným cieľom výskumu je určenie polohy historických reliktov v mapách i v teréne s využitím klasických i nových prístupov merania, a porovnanie presnosti a využiteľnosti výsledkov. Dôraz bude kladený aj na datovanie a interpretáciu zistených objektov.

Martin Volf: *Ztracen na cestě z Přisečnice do Jáchymova. Hledání a poznávání stop využívání horské krajiny člověkem ve středověku a raném novověku*

Krajina střední části Krušných hor je od roku 2013 centrem zájmu archeologů, kteří si Přisečnicko a následně i Jáchymovsko vybrali jako referenční oblast pro interdisciplinární výzkum reliktní středověkého hornictví v rámci česko-saského vědeckého projektu ArchaeoMontan. Výsledky výzkumu jsou průběžně zpracovávány a publikovány a jejich interpretace umožňuje kladení si obecnějších otázek směřovaných na konkrétní rysy a proměny vztahu člověka a krajiny Krušných hor ve středověku. Při hledání odpovědí a snaze naše poznatky zobecňovat však brzy dosáhneme mezí výpovědních schopností našich pramenů. Poznali jsme významné rysy fungování konkrétních lokalit, občas pochopíme jejich vztah s dalšími areály, avšak při pokusu o syntézu jednotlivých epizod do příběhu části horské krajiny jsme ztraceni. Příspěvek představí možné směřování dalšího studia tématu, které dávno přesáhlo česko-saskou hranici a nabízí potenciál pro další výzkum.

BLOK IV. – Vodní hospodářství a vodní výrobní zařízení

Martin Neumann: *Doklady o rybníčnom hospodárstve na Červenokamenskom panstve*

S cieľným chovom rýb bolo a dodnes je spojené zriaďovanie rybníkov. Ich výnosy slúžili nielen na obživu, no v priebehu času sa z predaja rýb stal i výnosný obchod. To na prelome stredoveku a novoveku podnietilo stavbu mnohých rybníkov a rybníčných sústav, ktoré natrvalo poznačili tvár krajiny. V prípade Červenokamenského panstva na juhozápadnom Slovensku boli doklady po rybníčnom hospodárstve doteraz známe len z písomných prameňov. Takmer tucet pôvodných rybníkov, ktorých vznik je spojený s kúpou hradného panstva Fuggerovcami v roku 1535, však zanechali v krajine nezmazateľné stopy. Patria k nim predovšetkým rybníčné hrádze, ktoré sa ojedinele zachovali v súčasnom teréne. Cieľom príspevku je zmapovať relikty týchto pamiatok, ktoré sa intenzívnou poľnohospodárskou činnosťou pomaly vytrácajú z dnešnej krajiny.

*Miroslav Dejmal – Aleš Bajer – Mojmír Hrádek – Petr Kočár – Libor Petr – Jan Petřík – Michaela Prišťáková – Michal Vágner: **Rybník Demalka, příspěvek k osídlení severovýchodní části Českomoravské vrchoviny ve středověku***

V povodí Bukovského potoka, mezi obcemi Střítež a Habří, byly v 90. letech nalezeny pozůstatky zaniklého středověkého rybníka. Tehdejší geologický výzkum byl v nedávné době doplněn o archeologickou sondáž, komplexní environmentální výzkum, nedestruktivní průzkum a historickou rešerši. Vyhodnocení získaných informací přineslo nejen podrobnosti k dosud neznámému středověkému vodnímu dílu, ale díky dobře zachovanému environmentálnímu záznamu i k procesu osídlování a vývoje krajiny v širším okolí od pravěku do novověku.

*Renata Tišerová: **Archeologický výzkum Zámeckého rybníka ve Frýdlantu***

Archeologický výzkum Zámeckého rybníka ve Frýdlantu (okres Liberec) přinesl mnoho významných informací o historii a původní podobě rybníčního areálu. Rozsáhlý předstihový výzkum i dokumentace v průběhu stavebních prací poskytla širokou pramennou základnu k detailnímu poznání minulosti a správnému uchopení současných změn.

Prokázáním existence mlýnského náhonu a jeho konstrukčních detailů včetně dochovaného loviště, dokumentací historické výpusti a náhonu k bývalé pile včetně průzkumu původního konstrukčního řešení hráze a všech souvisejících stavebně technických prvků došlo ke komplexnímu poznání tohoto významného vodního díla. Průzkum přírodního prostředí a jeho adaptace, doklady předmětů uložených rozličnými transformačními procesy v náplavách dna i nález mincovního depotu tak doplnily neocenitelné informace pro rekonstrukci podoby minulého způsobu lidské činnosti související s vybudováním a využíváním Zámeckého rybníka.

*Jan Pařez: **Zaniklý hamr v Meziříčí u Malont (okr. Český Krumlov)***

Příspěvek se věnuje archeologickému průzkumu zaniklého hamru v Meziříčí u Malont (k. ú. Kuří). Hamr fungoval od poč. 19. století až do první třetiny 20. století. Vizuální průzkum spolehlivě lokalizoval hamerní budovu od zbytku hamerního areálu. V místě hamru se nalézají pozůstatky technických zařízení (například zakryté koryto náhonu, kamenné konstrukce pro upevnění vodních kol atd.). Na lokalitě proběhla detailní fotografická dokumentace. Pozůstatky budovy hamru byly geodeticky zaměřeny totální stanicí a byl vytvořen digitální plán.

BLOK V. – Místa střetů

*Dieter Barz: **Die umkämpften Burgen in der Pfalz im archäologischen Kontext (The embattled castles in the Palatino in archaeological context)***

Hier wird auf einige Konflikte um Burgen vom 11. bis 14. Jahrhundert eingegangen. Von frühen Burgen liegen archäologische Befunde von einem bis vier Zerstörungsereignissen vor, ohne dass der Name der Burg überliefert ist. Andere "namenlose" Burgen sind einfach aus der Geschichte verschwunden, aber hier wurden bisher keine oder nur kleinere archäologische Untersuchungen durchgeführt. Andererseits gibt es – seit der verstärkt einsetzenden schriftlichen Überlieferung ab dem 13. Jahrhundert – auch Quellen, die über die Hintergründe und Ablauf des Konflikts informieren, aber keine archäologischen Spuren – aufgrund von neuzeitlichen Eingriffen – vorhanden sind. Der "Idealfall" von schriftlicher und archäologischer Überlieferung kann erst ab dem 14. Jahrhundert beobachtet werden. Bei den Konflikten um Burgen dürften in der Frühzeit anscheinend mehr machtpolitische Gründe im Vordergrund gestanden haben, während ab dem 13. Jahrhundert auch ökonomische Gründe – besonders der Städte – hinzu kamen.

*Petr Sokol – Filip Kasl: **Nový hrad u Stráže (okr. Tachov) – hradiště, dvorec, reduta? Valové opevnění s využitím vodních prvků a jeho vazba na komunikační infrastrukturu***

Mezi Stráží a Přimdou na Tachovsku se v lukách nachází mohutné zemní opevnění, jehož původ a účel nejsou dosud uspokojivě vysvětleny. Pro objekt nejsou známy žádné písemné zprávy. Lokalita je dnes zcela mimo cestní síť. Opevnění čtvercového půdorysu 82 × 83 m, tvořené vnitřním valem, příkopem ve tvaru písmene V a vnějším valem a situované v rovinatém terénu, využívalo na jedné straně malého rybníka. Relikty byly dosud interpretovány jako pozdně středověký dvůr či raně středověké hradiště. Situaci komplikují ojedinělé nálezy raně středověké keramiky na jedné straně i výrazný, dosud velmi dobře dochovaný tvar reliktu atypický pro uvedené druhy lokalit na straně druhé. Terénní průzkum i rešerše historických map ukázaly úzkou vazbu na dnes již zaniklou větev Norimberské cesty. Nové skutečnosti přinesla i aplikace geofyzikální a detektorové prospekce a následné ověření archeologickými sondami. Obsahem příspěvku je nová interpretace, zasazená do prostorového kontextu a konkrétních historických událostí.

*Jiří Varhaník: **K obléhání hradu Zvíkova***

Příspěvek rekapituluje poznatky dosavadní literatury o stopách obléhání hradu Zvíkova se zaměřením na jeho středověké dějiny, částečně je věnována též pozornost obležení hradu za 30leté války.

*Lenka Militká – Zdeněk Šámal: **Archeologická prospekce areálu středověkého bojiště u Lipan (okr. Kolín)***

Autoři příspěvku přiblíží dosavadní výsledky archeologického průzkumu, který jako součást projektu Národního památkového ústavu probíhá od jara roku 2016 na katastrálním území středočeských obcí Lipany a Vitice. Projekt cílí především na hledání hmotných pozůstatků spojených s významným vojenským střetem husitských válek v květnu 1434, známým jako „bitva u Lipan“. Jeho ojedinělost spočívá v tom, že jde o první odborný výzkum otevřeného bojiště z období vrcholného středověku v ČR. Na formulaci záměru i průběžném vyhodnocování výsledků se vedle archeologů podílejí i historici a odborníci na otázky dobového vojenství. V kontextu husitských válek patří střet u Lipan k těm nejčteněji popsáným současníky i pozdějšími kronikáři a badateli, ukazuje se však, že při pokusech o rekonstrukci bitvy a její přesnou lokalizaci se pohybujeme ve světě rozporných a nejednoznačných svědectví, dohadů a hypotéz. Ani archeologie sice na všechny otázky odpověď nepřinese, může však svými metodami poznání o průběhu události významně rozšířit. V praktické části se projekt opírá zejména o systematickou prospekci s využitím detektorů kovů, primárně cílenou na vyhledávání jednoznačně identifikovatelných kovových artefaktů obvykle militární povahy, jejich dokumentaci a vyhodnocování prostorových vztahů. Dosavadní průběh terénního průzkumu však kromě naplňování primárního cíle přináší i další nové informace archeologické povahy v podobě nekovových a především kovových artefaktů, chronologicky dalece přesahujících rámec jediné pozdně středověké bitvy.

*Jan Kypta: **Tábor obláhatelů, anebo předsunutá bašta hradu? Nejasná interpretace některých lokalit (např. Český Šternberk)***

Na příkladu rozsáhlejšího fortifikačního areálu na předpolí hradu Českého Šternberka budou diskutovány východiska funkční klasifikace táborů obláhatelů v 15. století. Představeny budou i další příklady nejednoznačné klasifikace analogických lokalit.

*Martina Beková – Jiří Slavík: **Předsunutá opevnění hradů pod Orlickými horami***

Předsunutá opevnění hradů v podhůří Orlických hor byla dosud přehlížena. Za obláhatelí baštu bylo dosud pokládáno opevnění v převýšené poloze na horním konci hřebínku před Novým Hradem u Skuhrova, opatřené proti volnému terénu příkopem a nízkým valem, proti hradu však nijak nechráněné. Hrad i předsunuté opevnění byly v roce 2016 geodeticky zaměřeny.

Na existenci dalšího předsunutého hradního opevnění upozorňuje místní název Na baště jižně od Liberka, v sousedství dalšího podezřelého názvu Bojiště. Také zde se jedná o nevelký oválný útvar, opatřený proti volnému terénu cca 2 m hlubokým příkopem s kontreskarpou opatřenou masivním obezděním. Samotný hrad se nachází ve vzdálenosti 130 m přes údolí potoka. Další podobná poloha se nachází severozápadně od hradu ve vzdálenosti menší než 100 m. Obě tyto polohy tedy náleží mezi nebezpečné. Případné předsunuté opevnění ve směru ostrožny zřejmě zaniklo v zástavbě obce.

Topografickým i terénním průzkumem lze tedy i v současnosti nalézt dosud neznámé, resp. přehlížené fortifikace ze středověku.

*Zdeněk Schenk – Petr Žákovský – Michal Hlavica: **Tábor Lennarta Torstensonova ze srpna roku 1643 u Horní Moštěnice na Přerovsku (Případ strategického umístění vojenského polního tábora v krajině při jižním ústí Moravské brány)***

Příspěvek přibližuje předběžné výsledky nedestruktivního průzkumu vojenského tábora švédského vojska z roku 1643 u Horní Moštěnice, který byl dosud odbornou veřejností neprávem opomíjen, přestože byl jeho nákras otištěn v kronice Theatrum Europeum. Tábor byl vybudován ve strategické poloze při jihozápadním ústí bečevské části Moravské brány. Zvolené místo na západních výběžcích Kelčské pahorkatiny umožňovalo Švédům kontrolu nad průběhem tras dálkových komunikací v krajině a pozorování případného pohybu císařského vojska vyčkávacího v táboře u Kojetína. Z rozsáhlého tábora se v terénu dodnes dochovaly pouze relikty jedné z redut situované na vrcholu táhlého hřbetu nazvaného Švédské šance (298 m n. m.).

V letech 2007–2017 byla na předem vytipovaných místech na lokalitě průběžně prováděna preventivní detektorová prospekce Muzeem Komenského v Přerově. V roce 2017 byla část nálezů prezentována v rámci výstavy Středověké a raně novověké zbraně Přerovska a publikována v katalogové části stejnojmenné publikace.

Petr Holub – Václav Kolařík: Přibližovací zákop švédské armády před Brnem z roku 1645

Příspěvek představí nález přibližovacího příkopu švédské armády z roku 1645, odkrytý v roce 2013 při výstavbě podzemních garáží na Rooseveltově ulici v Brně.

Jozef Bátora – Dominik Drozd: Bojisko pri Veľkých Vozokanoch: Poznatky a perspektívy ďalšieho výskumu

Výskum miest ozbrojených stretov je na území Slovenska stále neprebádanou oblasťou archeológie. Projekt výskumu bojiska pri Veľkých Vozokanoch je tak ojedinelou aktivitou v slovenskej archeologickej obci.

Bitka pri Veľkých Vozokanoch, ktorá sa odohrala 26. a 27. augusta 1652, má pre slovenské dejiny nezanedbateľný význam. Ide o celkovo prvú víťaznú bitku pre uhorské vojská proti osmanskej armáde a jej dôležitosť pripomína bronzový lev, ktorý je jedinou monumentálnou pamiatkou na protiturecké vojny na Slovensku.

V príspevku sa venujeme nálezom zo zberov v okolí lokality, z obce Nevidzany, ktoré sa uskutočnili v 60. rokoch 20. storočia a ich prepojení na udalosti z augusta 1652. Celkový obraz je dotvorený aj zakomponovaním archeologického výskumu vrábeľskej pevnosti, ktorá v bitke zohrala dôležitú úlohu. Taktiež na základe uvedených nálezov a známych skutočností predostierame prvú teóriu o povahe bojiska.

Renata Tišerová: Polní dělostřelecká opevnění z 2. poloviny 18. století na území Libereckého kraje

Území Libereckého kraje je oblastí s vysokým podílem zalesnění v rámci České republiky. Díky menší míře intenzity zemědělského obdělávání hospodářských celků se v zalesněných částech kraje dochoval vysoký archeologický potenciál v podobě antropogenního georeliéfu. Výjimečným fenoménem v naší krajině jsou terénní reliktů, které souvisí s vojenskými aktivitami zejména v období druhé poloviny 18. století. Reliktů dochované v kulturní krajině souvisí s budováním polních opevnění vojska a pochodových táborů, zejména pak polních dělostřeleckých opevnění z období tzv. bramborové války (války o bavorské dědictví), zejména proto, že právě tento vojenský konflikt, vedený principem zákopové války, zanechal v naší krajině dodnes dostupné a zcela unikátní prameny.

Michaela Novotná: Relikty polního opevnění z války o bavorské dědictví (1778–1779) v okolí Liberce

Příspěvek si klade za cíl představit reliktů polního opevnění z války o bavorské dědictví v okolí Liberce a Jablonce nad Nisou. Objekty v tomto prostoru tvořily obrannou linii, která měla zdržet nepřátelské vojsko v pochodu do nitra Čech. Vzhledem ke kopcovitému terénu a horší dostupnosti některých šancí se podstatná část obranného systému doposud zachovala ve velmi dobrém stavu. Povrchovým terénním průzkumem byly existující objekty dohledány, zdokumentovány a zakresleny do mapy. Jako podklad pro lokalizaci posloužily historické mapy a prameny, na jejichž základě se rovněž podařilo zjistit, že obranná linie má více fází výstavby. Pro celý obranný systém i jednotlivé jeho fáze byl proveden výpočet dostřelu vzhledem k tehdejšímu zbraňím a analýza viditelnosti. Na základě takto získaných informací byly objekty zasazeny do historického a vojensko-strategického kontextu.

Pavel Drnovský – Petr Hejhal – Ladislav Rytíř – Eva Schimerová: Polní opevnění u Jaroměře za války o bavorské dědictví (1778–1779). Obrana strategického prostoru na soutoku Labe, Metuje a Úpy před stavbou pevnosti Ples/Josefov

V letech 1778–1779 probíhala válka o bavorské dědictví, poslední z řady prusko-rakouských konfliktů v 18. století. Důležitou úlohu při vojenských operacích sehrávalo polní opevnění. Jen na rakouské straně bylo v rámci takzvaného Lacyho opevňovacího systému vybudováno mezi Třemi Bubny u Chrudimi a Vrchlabím 165 objektů různých typů. Článek se zabývá polním opevněním v strategicky důležitém prostoru Jaroměře – oblast na soutoku tří řek, Labe, Metuje a Úpy tvoří pomyslnou severovýchodní bránu do Polabské nížiny. Několik objektů je dodnes v terénu zachováno, polohu zaniklých objektů lze poměrně přesně lokalizovat, jeden z objektů byl zkoumán v rámci záchranného archeologického výzkumu vyvolaného stavbou dálnice D11. Díky kombinaci archeologických, kartografických a ikonografických pramenů jsme schopni rekonstruovat systém opevnění před stavbou Josefovské pevnosti, která posunula kvalitu zabezpečení tohoto důležitého prostoru na zcela jinou úroveň.

Monika Konrádová: Pozůstatky novověkého polního tábora u Velešína (okr. Český Krumlov)

Předkládaný příspěvek má za úkol představit lokalitu mezi Českými Budějovicemi a Českým Krumlovem, na okraji Římovské přehrady. Valové opevnění, jež se zde nachází, je badatelům známé již od 19. století, ale dosud se jej nepovedlo přesněji datovat a interpretovat. Autorka příspěvku se pokusila nejen o datování, ale hlavně o dohledání dalších možných reliktů opevnění, které by napomohly přesnější identifikaci lokality. Vzhledem k tomu, že část opevněného ostrohu je dnes zaplavena vodním dílem Římov, tvoří nezastupitelnou část

příspěvku analýza kartografických pramenů jako jsou mapy prvního, druhého i třetího vojenského mapování, stejně jako mapy stabilního katastru. Výsledky tohoto výzkumu byly ověřeny v terénu, kde byly nově odhalené reliktů opevnění zdokumentovány. Následně se autorka příspěvku pokusila zachycené pozůstatky interpretovat a zasadit do historického kontextu.

Lukáš Procházka: *Nedestruktivní průzkum vojenských polních opevnění z 18. století v Broumovském výběžku*

Příspěvek se zabývá archeologií polních opevnění z druhé poloviny 18. století v Broumovském výběžku na základě rektifikovaných plánů 1. vojenského mapování. K zařazení do kontextu slouží úvod do historie a válečných operací v Broumovském výběžku v rámci sedmileté války a války o dědictví bavorské, v jejichž rámci bylo opevnění budováno. Historická část předchází zpracovávání jednotlivých linií polního opevnění. Fortifikace byly očíslovány, rozděleny do přirozených úseků, typologicky pojmenovány a byla určena jejich stávající či bývalá poloha v krajině. Příspěvek doplňuje řada historických a moderních mapových podkladů. Na studovaném území a zde vybudovaných fortifikacích lze sledovat tehdejší zásady polního opevnění, dodržování zažitých tvarů, ale naopak i pružnost v přizpůsobování se, v tomto případě členité, krajiny.

Petr Hejhal – Matouš Holas: *Nedestruktivní průzkum polních opevnění z bitvy u Hradce Králové, 3. července 1866*

3. července 1866, v den rozhodující bitvy prusko-rakouské války, bylo pravé křídlo a střed obranného postavení rakouské Severní armády severozápadně od Hradce Králové chráněno linií dělostřeleckých a pěchotních polních opevnění. Na úseku dlouhém takřka 4 kilometry mezi obcemi Neděliště a Lípa bylo vybudováno 7 opevněných bodů čítajících 13 objektů (7 pro dělostřelectvo a 6 pro pěchotu).

Kancelář válečných dějin rakouského generálního štábu poskytuje relevantní informace (umístění a tvar jednotlivých objektů, detaily k jejich výstavbě, v jakém opevnění došlo k boji a podobně), jiné zdroje, původem z pruské armády, se s těmito informacemi rozcházejí.

Od roku 2014 probíhá archeologický nedestruktivní výzkum, jehož cílem je upřesnění našich znalostí o rakouských polních opevněních na královéhradeckém bojišti. Příspěvek bude prezentovat jeho dosavadní výsledky.

Petr Čech: *Archeologický výzkum německé protiletadlové obrany STW Brůx/Most v letech 1944–1945*

Po obsazení Sudet budovala od roku 1939 Německá říše nedaleko Mostu závod na výrobu syntetických pohonných hmot – Sudetenländische Treibstoffwerke Brůx AG, součást Reichswerke Hermann Göring. Mostecký „hydrák“ byl jedním z 16 obdobných závodů na území Říše, které dodávaly pohonné hmoty německé válečné mašinerii. Jejich význam stoupl po ztrátě ropných polí v rumunské Ploješti v létě 1944. V květnu 1944 zahájili Američané a Britové leteckou bombardovací ofenzivu, tzv. Battle of Fuel, s cílem zničit tyto závody. Od května 1944 do března 1945 proběhlo 17 náletů a STW bylo vyřazeno z provozu. Luftwaffe vybudovala postupně okolo závodu perimetr protiletadlové obrany vybavené tehdejší nejmodernější dělostřeleckou výzbrojí řízenou přehledovými a dělostřeleckými radary, nebo stereoskopickými telemetrickými přístroji. Palebné prvky dodávaly analogové počítače. Archiv Luftwaffe Sudetské župy zanikl v Chebu v dubnu 1945 a archeologie a letecké snímky z let 1944–1947 jsou jedinými zdroji o uspořádání „flaku“ (Flugzeugabwehrkanone) na Mostecku. Terénní odkryv komplexů flaku probíhá v předpolí Lomu Bílina a v Mostu od roku 2013. Jsou odkrývány okopy pro kanony, centra řízení palby, ubikace obsluh, pěchotní obranné okopy, objekty technického vybavení baterií, a to vše je doprovázeno nálezy výstroje, vybavení vojáků, dělostřelecké a letecké munice a střeliva. Nachází se také části letounu B-17 G „Earthquake McGoon“, sestřeleného nad místem výzkumu 17. 4. 1945.

VARIA

*Milena Bravermanová – Helena Březinová – Petr Voda: **Nové poznatky o pohřebním oděvu Rudolfa I. Habsburského (zemřel 1307)***

Pohřební oděv českého krále Rudolfa I. (IV.) Habsburského (zemřel 1307) byl vyzvednut z tumb v královské kryptě v katedrále sv. Víta na Pražském hradě v roce 1994. Poté byl restaurován v centru nadace Wernera Abegga v Riggisbergu. Roucho bylo ušito ze dvou technologicky shodných lampasů pocházejících ze střední Asie z přelomu 13. a 14. století a skládalo se z polokruhového pláště, krátkého surcotu a krátkého vypasovaného kabátce. Originální oděv byl po konzervování rozložen na panelech a překryt sklem. Byla též ušita kopie oděvu. Problém je, že vzhled rekonstruovaného oděvu neodpovídá písemným a obrazovým pramenům dokumentujícím módu začátku 14. století. Autoři tohoto referátu se proto pokusili vypracovat novou rekonstrukci roucha. Lze se domnívat, že Rudolf I. (IV.) Habsburský byl do rakve skutečně pohřben v polokruhovém plášti, dalšími oděvními částmi však byly tehdy módní, vypořádávaný a precizně ušitý dlouhý surcot (v podobném byl v roce 1329 ve Veroně pohřben Cangrande della Scala) a dlouhé punčochy (obdobné byly nalezeny v Herjolfanaes). Na závěr průzkumu byla ušita nová kopie oděvu.

*Jan John – Erika Průchová – Tereza Šálková – Zuzana Thomová: **Bioarcheologické průzkumy ostatků svatých z katakomb a jejich translace v období baroka do významných míst v jižních Čechách***

Předmětem tohoto příspěvku jsou bioarcheologické průzkumy ostatků svatých z katakomb a jejich translace v období baroka do významných církevních míst v jižních Čechách. Jejich přenesení mělo většinou i politické a dogmatické pozadí a vypovídá o církevní historii sledovaných míst. V případě ostatků svatých se jedná o značně nestandardní památky, jejichž výzkum a interpretace jsou samy o sobě netradiční – jednak způsobem uložení a jednak přístupem k tomuto fenoménu ze strany církve a prostředím, ze kterého byly a jsou tyto památky získávány.

Na příkladu dvou svatých z katakomb, jejichž příběh martyru byl posléze v období baroka teprve vytvořen, a to sv. Auraciána z kostela sv. Mikuláše v Českých Budějovicích a nejspíše i sv. Felixe z kostela Nejsvětější Trojice u Nové Bystřice, lze popsat nejenom celý proces přenesení ostatků z římských katakomb do Čech, ale lze tyto poznatky využít v rámci archeologie individuality, a to i za pomoci tzv. bioarcheologických metod, které archeologie obecně využívá k rekonstrukci minulých populací. V případě svatých z katakomb tyto metody prokazují, že ostatky jsou skutečně raně středověkého stáří a jejich přenesení do prostoru střední Evropy v raném novověku je reálným obrazem barokní zbožnosti. Cílem příspěvku je pak vůbec poukázat na existenci této vysloveně specifické problematiky v archeologii a vyhodnocení a interpretace získaných poznatků z ostatků sv. Auraciána a sv. Felixe.

*Peter Barta – Martin Bóna: **Výsledky dendrochronologického výskumu obytné veže Trenčianskeho hradu***

Príspevok približuje výsledky dendrochronologického výskumu zachovaných stavebných drev obytné veže zachovanej ucelene v centre hradného areálu a patriacej k najstarším známym objektom niekdajšieho komitátneho hradu. Vzorkované dreva tvoria zvyšky stropného prievlaku a trámov stropu a niekdajšej vonkajšej ochodze veže prináležia staršiemu románskemu jadrú stavby a umožnili datovanie najstaršej zachovanej profánnej stavby hradu. Príspevok upresňuje doterajšie predstavy o časovom zaradení najstarších architektúr hradu a dopĺňa tiež kusé poznatky o vývoji obytných veží hradov na území Slovenska.

*Drahomíra Frolíková-Kaliszová: **Šperkařská produkce „pražské dílny“ mezi velkomoravskou tradicí a poklady sekaného stříbra***

Při výzkumu pohřebiště Triangl v Praze-Střešovicích byly ve dvou z hrobů z 10. století nalezeny šperky, které vycházejí z tradice velkomoravského šperku. Spolu se staršími již publikovanými i nejnovějšími nálezy z pohřebiště v Praze a jejím okolí představují produkci dílny, jež pravděpodobně pracovala pro okruh elity přemyslovského knížecího dvora. Většinou stříbrné šperky zároveň mají četné analogie, některé bližší, jiné vzdálenější, ve špercích řazených do okruhu náplně pokladů sekaného stříbra nalezených v hrobech nebo depotech jak u nás, tak severně od našeho území.

*Aleš Knápek – Pavel Macků: **Středověké kovové lahve***

Příspěvek bude zaměřen na středověké kovové lahve, přičemž hlavní prezentovaný kus pochází z hradu Ronovce (okr. Havlíčkův Brod). Ronovecký exemplář bude porovnán nejen s lahví, nalezenou nedávno při archeologickém výzkumu v Městečku Trnávce (okr. Svitavy), ale i s dobovou ikonografií.

Vyobrazení lahví či čutor, vyrobených z usní, keramiky, dřeva či kovu, jsou poměrně častá a budou tak tvořit další srovnávací materiál studie, stejně jako písemné prameny a další archeologické nálezy objevené v minulosti.

*Pavel Paterka – Ján Tirpák: **Výsledky geofyzikálních meraní vytipovaných zaniknutých sakrálných objektov v Nitrianskom kraji na Slovensku***

Od roku 2012 Krajský pamiatkový úrad Nitra v spolupráci s Univerzitou Konštantína Filozofa v Nitre uskutočňuje terénny a geofyzikálny prieskum vytipovaných zaniknutých sakrálných objektov na území okresov Komárno, Levice a Nové Zámky. Cieľom expedícií bolo geofyzikálnym meraním potvrdiť niektoré doterajšie zistenia archívneho, resp. historického a archeologického bádania, tematicky zamerané najmä na výskum románskych sakrálných objektov. Do dnešného dňa sa uskutočnilo s týmto cieľom 15 jednoduchých expedícií, pričom sa navštívili desiatky nálezísk s menším a väčším úspechom. Plánovaná prezentácia obsahuje najdôležitejšie výsledky našich geofyzikálnych zameraní.

*Jarmila Čiháková – Martin Hložek – Petr Holub: **Středověké dlaždice s motivem erbu pánů z Dražic, forma a surovina***

Pálené dlaždice s motivem erbu pánů z Dražic byly vyzvednuty v minulosti při vícerých archeologických výzkumech. Jedná se o areál břevnovského kláštera, rotundu sv. Václava na Malé Straně, Orlí ulici v Brně a samotný hrad Dražice. Přeložený příspěvek se pokusí vyhodnotit, jaká je surovinová základna těchto výrobků a u vybraných jedinců srovná detaily reliéfní výzdoby s ohledem na možné užití totožné formy.

*Marian Mazuch – Marek Hladík: **Úpravy hrobových jam a dřevěné konstrukce v hrobech na pohřebištích Velké Moravy***

Příspěvek představuje výsledky výzkumu fenoménu úprav hrobových jam a dřevěných konstrukcí ve velkomoravských hrobech, které vzhledem k použitému materiálu obecně spadají do oblasti archeologie nenalézaného (v databázi bylo zaneseno téměř 2000 hrobů). Cílem bylo popsat a rekonstruovat podobu dřevěných konstrukcí a předložit teoretický model sociálních a ekonomických vztahů jedinců pohřbených v jednotlivých typech hrobových konstrukcí, posoudit ekonomický či religiósni význam dřevěných konstrukcí, jakož i výpovědní hodnotu tohoto fenoménu z hlediska chronologie. Kromě základní kategorizace a kvantifikace úprav hrobových jam a dřevěných konstrukcí ve vztahu k jiným atributům pohřebního ritu jsme aplikovali nové výzkumné metody zaměřené na matematické testování teoretických modelů. Jde především o modelování pomocí strukturálních rovnic. V procesu modelování jsme vzhledem k charakteru dat, se kterými jsme pracovali, využili neparametrické testy kvality modelů (bootstrapové simulace).

POSTERY

BLOK I.

Peter Bednár: Vápenné pece pri hrade Vinné

V roku 2016 sme v blízkosti hradu Vinné zdokumentovali skupinu terénnych depresíí. Následný výskum jednej z nich doložil, že ide o pece na pálenie vápna. Príspevok je spracovaním výsledkov výskumu týchto pecí a pokusom o ich časové zaradenie.

Petr Lissek: Středověké sklárny v Krušných a Lužických horách

Prezentace výsledků nedestruktivního výzkumu nově objevených středověkých skláren v Krušných horách (k. ú. Boč, okr. Karlovy Vary, k. ú. Nové Město u Mikulova, okr. Teplice) a Lužických horách (k. ú. Rozhled, okr. Děčín).

Matej Ruttkay – Peter Bednár: Relikty ťažby farebných kovov v Považskom Inovci

V posledných rokoch sa intenzívnym povrchovým prieskumom v Považskom Inovci zdokumentovalo väčšie množstvo stôp po zaniknutej ťažbe farebných kovov. O ťažbe spravidla chýbajú písomné zmienky, prípadne sú známe iba veľmi skromné stredoveké správy. Rozsah identifikovaných zvyškov však svedčí o intenzívnej exploatacii, ktorá musela trvať niekoľko storočí (napr. Zlatníky, okr. Bánovce nad Bebravou). Predpokladáme, že táto banská činnosť pretrvávala aj vo včasnom stredoveku a na počiatku vrcholného stredoveku a súvisí s ňou husté stredoveké osídlenie tejto oblasti.

Samuel Španihel – Kamila Valoušková – Pavel Mašláň: Lesní sklárny – opomenutá součást raně novověkého Valašska

Badatelský projekt Muzea regionu Valašsko „Lesní sklárny na Valašsku“ se zabývá lokalizací, průzkumem a interpretací předprůmyslových skláren nacházejících se v zalesněném, neosídleném extravilánu obcí v oblasti bývalého vsetínského a rožnovsko-meziříčského panství. Tyto sklářské hutě máme písemnými prameny doložené jen ojediněle a jejich konkrétní lokace je dnes neznámá. Jednalo se o tzv. lesní (putovní) sklárny, které zakládala vrchnost v horských údolích se zdrojem vody a dostatkem kvalitního palivového dřeva. Určujícím faktorem pro zakládání skláren na Valašsku byly právě přírodní podmínky. Hornatá oblast Beskyd a Javorníků zůstávala až do 16. století osídlená převážně v údolích potoků a řek, zatímco okolní hory kromě nevýnosné těžby dřeva nepřinášely místnímu panstvu žádné zisky.

BLOK II.

Ivana Boháčová – Jaroslav Podliska a kol.: Praha archeologická. Integrovaný informační systém archeologických pramenů Prahy. Projekt 2013–2017 a jeho výsledky

Prezentace přináší základní údaje o novém informačním systému pražské archeologie zaměřeném na historické centrum města. Jeho cílem je v prostředí GIS na webovém portálu zprostředkování širokého spektra archeologických informací pro odborníky a širší spolupracující veřejnost při práci spojené nejen s jejich vědeckým vyhodnocováním, ale také s ochranou a péčí o tento unikátní památkový fond.

Zuzana Borzová – Peter Bisták: Krajina pod hradom Gýmeš. Využitie nedeštruktívnych metód k výskumu zázemia hradu

Stredoveký hrad Gýmeš predstavuje jednu z najvýznamnejších dominánt Kostolianskej kotliny. Od 13. storočia sa spája s rodom Forgáčovcov. Výstavba, resp. neskoršie prestavby hradu, ako aj ostatné hospodárske aktivity jeho majiteľov, zanechali v tunajšej krajine stopy vo forme viacerých doteraz zväčša prehliadaných terénnych reliktov. Hospodárske využitie okolia hradu je predmetom niekoľkoročného záujmu v rámci multidisciplinárneho výskumu krajiny Kostolianskej kotliny a jej okolia. Z pohľadu archeológie ide predovšetkým o nedeštruktívny archeologický výskum, pozostávajúci z terénnej prospekcie, ako aj diaľkového prieskumu zeme, pri ktorom výstupy LLS sú spracované a vyhodnocované inovatívnou metódou s využitím technológie Proxima. Prepojenie výsledkov jednotlivých vedných disciplín prináša v tomto smere zaujímavé výsledky aj z hľadiska interpretácie terénnych reliktov v okolí hradu Gýmeš.

Alexander Botoš – Daniel Bešina: Šibenice v regióne Gemer-Malohont

Posterová prezentácia pojednáva o veľmi špecifických krajinnno-historických objektoch situovaných v regióne Gemer-Malohont. Miesta výkonu stredovekej a novovekej jurisdikcie doposiaľ nie sú v odbornej verejnosti výraznejšie riešené aj napriek tomu, že boli dôležitou súčasťou sídelných štruktúr. Identifikovanie týchto

objektov v súčasnej krajine je prioritne viazané na štúdium starších mapových podkladov, na ktorých sú šibenice zachytené obrazovo alebo pomocou textovej informácie. Pre doplnenie poznatkov a presnejšie lokalizovanie boli použité aj dostupné písomné pramene. V rámci riešenia stanovenej problematiky sme podnikli na vybraných miestach aj overovacie terénne obhliadky, ktorých cieľom bolo identifikovať viditeľne zachované terénne úpravy a verifikovať aj samotnú pozíciu v krajine v intenciách súčasného a minulého osídlenia.

*Miroslava Cejpková – Lucie Čiháčková: **Odpadní kanály na hradě Svojanov, okr. Svitavy***

Při archeologickém výzkumu vyvolaném odvodněním nádvoří hradu a přilehlých prostor v areálu byly zachyceny kanály odvádějící odpadní vodu. Ty se nacházely v superpozicích vzájemně, jakožto i s relikty zástavby. Na posteru bude prezentována jejich konstrukce a vzájemné vztahy.

Date: pozdní středověk – novověk.

*Tomasz Cymbalak – Michael Rykl: **Raná urbanizace pražského souměstí ve 13.–14. století***

V příspěvku bude prezentováno několik archeologicky a stavebně historicky zkoumaných situací, jejichž základní výpovědní hodnota odkazuje na městotvorné procesy v centru Pražské kotliny v období vrcholného středověku. Relikty dřevohliněných a kamenných staveb z doby 13.–14. století tvoří nedílnou součást antropogenního nadloží v prostoru historického jádra Prahy. Jaké jsou příčiny jejich dosavadního přehlížení? Jde o množství, stav dochování nebo malou atraktivitu těchto objektů? Nebo o složitost městské stratigrafie a její náročnou analýzu? Máme v současné době dostatečný prostor na rozbor četných, vzájemně provázaných souborů nálezů a jevů, jejichž výsledkem bude ucelený pohled na danou problematiku?

Prezentace si klade za cíl poukázat na základní procesy, jež doprovází archeologicky a stavebně historicky zachycené příznaky, které můžeme interpretovat jako doklad urbanistické proměny přemyslovské a lucemburské Prahy.

*Michaela Dvořáková – Martin Janovský: **Zaniklé středověké vesnice na Rakovnicku***

Důležitost průzkumu zaniklých středověkých vsí bezpochyby spočívá v jejich přesné dokumentaci. Relikty objektů totiž v současnosti rychle zanikají a zachycení jejich současného stavu včetně přesné lokalizace těchto relikvů usnadní jejich další studium a umožní alespoň částečně rekonstrukci středověké krajiny. To znamená umožnění rekonstrukce zázemí šlechtických sídel Rakovnicka a Křivoklátska, ale rovněž způsob exploatace středověké krajiny. Předkládaný příspěvek představuje výsledky zkoumání zaniklých středověkých vsí na Rakovnicku.

*Stanislava Gogová: **Malá sakrálna architektúra, známa i neznáma, videná i prehliadaná, na príklade zbožného tribečského spoločenstva***

Malá sakrálna architektúra, ktorú predstavujú kaplnky, božie muky, sochy svätcov a kríže, boli a stále sú neodmysliteľnou súčasťou života spoločnosti a jednotlivca. Odzrkadľovali spôsob myslenia, vzťah a filozofiu danej spoločnosti. Ide o objekty, ktoré sú bežnou súčasťou našej krajiny a skrývajú v sebe kus našej histórie a často aj životné osudy našich predkov. Ide o stavby, ktoré sa stavali pri kostoloch, v obciach, ale aj popri komunikáciách či voľne v krajine. Ich zachovanie pre budúce generácie je dôležité nielen z pohľadu cirkevných dejín, no i z pohľadu veriacich. Tribečské spoločenstvo patrilo medzi významné oblasti s kresťanskou tradíciou, čoho dokladom je množstvo významných lokalít, ako napríklad hradisko Bojná, Kostol sv. Juraja v Nitrianskej Blatnici, Kostol Panny Márie Kráľovnej anjelov v Sádke a ďalšie. Popri týchto významných pamiatkach nesmieme zabúdať ani na drobnú sakrálnu architektúru a upriamovať pozornosť aj na jej význam.

*Lukáš Hlubek: **Kolekce archeologických nálezů z okolí kostela Nejsvětější trojice ve Šternberku***

Ve sbírce Městského muzea ve Šternberku byl uložen nevelký soubor nálezů (keramika, kachle, sklo, lidské a zvířecí kosti), který lze zařadit do období vrcholného středověku až raného novověku. Tuto kolekci se podařilo získat z areálu budov dnešního šternberského gymnázia, kde od konce 16. století stával protestantský kostel Nejsvětější Trojice s přilehlým hřbitovem. Kostel sloužil svému účelu až do roku 1796, kdy došlo k jeho demolici. Kolekce materiálu a písemné zprávy nám dovolují aspoň rámcově rekonstruovat vývoj osídlení v nejbližším v okolí kostela.

*Martin Janovský – Jan Horák: **Dlouhodobý geochemický výzkum v areálech zaniklých sídlišť v Čechách***

Prezentovaný výzkum vybraných zaniklých středověkých sídlišť má za úkol 1) zjistit, zda je možné identifikovat středověké aktivity podle současných chemických vlastností půd, 2) identifikovat funkční využití pozemků

v intravilánu zaniklých sídlišť podle chemických vlastností půd, 3) zjistit, jak moc je výživa současného bylinného patra ovlivněna středověkými aktivitami.

Vybrány jsou čtyři modelové lokality:

- a) nížinné písčité půdy zastupuje zaniklé Kří, okr. Nymburk,
- b) ploché pahorkatiny s kambizeměmi zastupuje zaniklý Hol v Klánovickém lese, Hl.m. Praha,
- c) pahorkatiny s kambizeměmi představuje zaniklý Lovětín, okr. Jihlava,
- d) hornatiny pak zaniklý Spindelbach, okr. Chomutov.

Předpokládáme, že lidé v minulosti znali půdy a jejich kvality. Docházelo k diverzifikaci hospodaření v pluzině, což se projevilo v geochemickém obraze. Výsledky geochemického měření lze prostorově vizualizovat a následně interpretovat.

(Tento projekt byl podpořen Grantovou agenturou Univerzity Karlovy, projekt číslo 130318 s názvem „Křehká stabilita – úživnost polních systémů ve středověkých Čechách“, řešený na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy.)

Filip Jaško: *Torzá architektonických objektů z různých období na bratislavském hradnom kopci*

Hradný kopec v Bratislavě bol vzhľadom na svoju mimoriadne výhodnú strategickú polohu osídlený viac-menej kontinuálne od najstarších čias do súčasnosti. Ako taký sa v priebehu dejín stal miestom výstavby tisícok objektov, z ktorých sa niektoré zachovali, iné splynuli počas prestavieb s hmotou novších stavieb, alebo zanikli úplne. O mnohých z nich sa dozvedáme iba prostredníctvom zachovanej dobovej grafickej dokumentácie alebo vďaka výsledkom pamiatkových výskumov. Cieľom posteru je ilustrovať tento dlhodobý vývoj miesta na príkladoch rôznorodých druhov objektov na južnom svahu hradného kopca a v areáli Bratislavského hradu.

Kristína Kučeráková: *Zaniknuté stredoveké sídlisko v Leseniciach*

Počas archeologického výskumu v obci Lesenice v juhozápadnej časti stredného Slovenska sa podarilo odkryť planírku z hospodárskych budov zaniknutej neskororenesančnej kúrie rodu Majthény z prvej polovice 17. storočia. Areál hospodárskeho zázemia kaštieľa pozostával pôvodne z troch murovaných a šiestich drevených stavieb. Kúria bola koncom 80. rokov 20. stor. zbúraná kvôli plánom na výstavbu kultúrneho domu.

Výskum sa realizoval medzi západným a východným krídlom hospodárskych budov. Z obdobia existencie kúrie sa podarilo zachytiť okrem planírky aj jeden objekt s novovekými nálezmi. Pod planírkou sa doložilo spolu 43 objektov z vrcholného stredoveku. Medzi nimi sa ako najzaujímavejší jav prepálený objekt nepravidelného tvaru. Pravdepodobne ide o dve vedľa seba situované pece, alebo pec s predpecnou jamou. Niekoľko stredovekých situácií bolo porušených novovekými objektmi, ktoré sa doložili na rovnakej nivelete ako staršie.

Martin Loukota: *Identifikace zemědělských systémů vybraných zaniklých vsí a okrese Plzeň-sever pomocí LiDARu*

V zalesněné krajině severního Plzeňska můžeme nalézt velké množství archeologických objektů, jako jsou například milířišťe, úvozové cesty nebo právě zemědělské systémy. Na příkladu několika zaniklých vsí na okrese Plzeň-sever můžeme pozorovat četné liniové objekty dokládající využití tehdejší nezalesněné krajiny. Samostatnou otázkou pak zůstává ochrana takovýchto objektů, neboť při povrchovém průzkumu jsou tyto objekty prakticky neviditelné a jejich identifikace je možná především pomocí metod dálkového průzkumu země.

Jana Mazáčková – Ondřej Pelikán: *Možnosti geofyzikálních metod při lokalizaci původního sídla rodu Střížovců/Hrutovců*

Osídlení Střížova je spojováno s rodem Střížovců v období kolem počátku 13. století, kteří představovali větev rodu Hrutovců, který kolonizuje značné území na Brtnicku. Ve vsi se nachází kostel z přechodného období mezi slohem románským a gotickým. Tato datace naznačuje funkci Střížova jako prvotního centra širšího okolí, protože vznik některých sousedních vesnic je doložen písemnými prameny až v následujícím století. Bližší datace Střížova je ale do dnešní doby nejednoznačná a lze ji jen rámcově odhadnout. Přesnější odpovědi by mohl přinést jedině archeologický průzkum, nicméně základní poznatky poskytl již provedený geofyzikální průzkum, který odhalil existenci dřívější stavby na místě dnešního kostela. Zda se jedná o původní sídlo již zmiňovaného rodu, bude možné upřesnit s dalším výzkumem.

Peter Nagy: *Románsky karner v Šamoríne*

Príspevok prezentuje výsledky tohtoročného archeologického výskumu pri bývalom farskom dnes kostole reformovanej cirkvi v Šamoríne, pri ktorom boli okrem iného nájdené pozostatky karneru kruhového pôdorysu.

*Jiří Orna – Veronika Dudková: **Kostel sv. Václava ve Staré Plzni***

V letech 2012–2017 proběhl záchranný archeologický výzkum v prostorách zbořeného Blochova statku ve Starém Plzenci. Do těchto míst bývá kladen jeden z kostelů sv. Václava a sv. Michala, jejichž existence je známa pouze na základě zmínky v listině Přemysla II. Otakara z 26. června 1266. Přestože archeologický výzkum nezachytil žádné doklady existence sakrální stavby, lze se na základě jeho výsledků pokusit o určení její polohy a patrocinia.

*Jiří Orna – Veronika Pilná – Martin Omelka – Jiří Šneberger – Otakara Řebounová: **Výzkum raně novověké hrobky v kostele sv. Jakuba v Nečtinech***

V rámci přípravných prací na odvlhčení a statickém zajištění základů kostela sv. Jakuba v Nečtinech byla u západního vstupu do kostelní lodi odkryta zděná hrobka, ve které následně proběhl archeologický výzkum. Prezentovaný poster představí interdisciplinární zhodnocení zachycených nálezů, které vedle kosterního materiálu zahrnovaly zejména pozůstatky pohřebního oděvu a dalších předmětů z pohřební výbavy. Na vyhodnocení nálezové situace se kromě archeologů podíleli rovněž antropologové, historici a archiváři a výsledky výzkumu představují zajímavý příspěvek k dějinám odívání a pohřebního ritu na území Čech v období raného novověku.

*Jakub Těsnohlídek – Petr Hrubý – Martin Košťál – Martina Maršíčková – Šimon Kochan – Petr Duffek: **Dělnická kolonie na Starých Horách u Jihlavy pohledem archeologie***

Dělnická baráková kolonie na Starých Horách u Jihlavy vznikla ve 40. letech 20. století jako zázemí pro dělníky nedaleké pobočky BMW Motorwerke a existovala v různých podobách do konce 90. let. Poster seznamuje s výsledky archeologických výzkumů jednotlivých komponent kolonie, která byla dlouhodobě zkoumána společně se středověkým důlním areálem stejnojmenné lokality.

*Marián Uličný – Peter Harčar: **Zborovský hrad a jeho zabudnuté okolie***

Formou posteru autori příspěvku přibližují zázemí nejsevernějšího slovenského hradu. Jeho cestná sieť je čiastočne dodnes čitateľná v teréne, časť je nanovo využívaná aj v súčasnosti. V okolí sa nachádzajú rybníky, resp. vodné zdroje pre hrad. V poslednom období bola zachytená aj predsunutá strážna poloha hradu. Nezanedbateľnou súčasťou je aj systém zákopov z prvej svetovej vojny a vojenskej cintoríny v okolí, nakoľko Zborovský hrad bol priamo zapojený aj do bojov v roku 1915.

*Zdeňka Vařeková: **Archeologický výzkum táborů v Čechách***

V Evropě se nachází pozůstatky stovek táborů z 20. století, které sloužily totalitním režimům k masové internaci, perzekuci, násilí, vyvražďování a kde docházelo k zločinům proti lidskosti v průmyslovém měřítku. Některé části krajiny Evropy tak můžeme vnímat jako skutečnou „krajinu táborů“ („campscapes“). Cílem příspěvku je zmapování těchto památek na území západních Čech a představení stavu výzkumu táborů v Čechách a v Evropě.

BLOK III.

*Jiří Bouda – Martin Loukota: **Zaniklé komunikační systémy v polesí Černé vrchy (okr. Plzeň-jih)***

Příspěvek je výsledkem nedestruktivního průzkumu polesí Černé vrchy v blízkosti kláštera v Chotěšově. Výzkum systému zaniklých úvozových cest pod Křížovým vrchem jako příspěvek k poznání širší komunikační struktury panství chotěšovského kláštera.

*Kristina Janečková – Petr Sklenička – Jaromír Beneš – Jiří Bumerl – Tereza Majerovičová – Ivana Pravcová – Petra Houfková-Marešová: **Identifikace a ochrana dochovaných pozůstatků historických plužin (Projekt NAKI II 2018–2023)***

Přestože pozůstatky historických plužin vytvářejí klíčový prvek naší kulturní krajiny, jejich výskyt není v ČR systematicky evidován, a tudíž není dostatečně zajištěna jejich ochrana. V současnosti proto pokračuje jejich znehodnocování a likvidace, často pramenící právě z nedostatku informací o těchto cenných územích nebo z absence principů jejich ochrany.

Projekt NAKI II „Identifikace a ochrana dochovaných pozůstatků historických plužin“ si proto klade za cíl poskytnout kvalitní informace odborné i laické veřejnosti v zájmu kvalifikované ochrany těchto území. Na celém území České republiky budou identifikovány dochované krajinné struktury historických plužin, stanoven jejich typ a analyzovány jejich relevantní atributy, u vybraných plužin bude provedena datace vzniku exaktními metodami a analýza jejich vývoje. Budou určeny klíčové faktory, které stojí za mizením těchto historicky cenných struktur a navržen systém ochrany tak, aby byly zohledněny jednotlivé typy plužin a jejich regionální

specifika. Dále budou stanoveny metodické principy evidence a zásady provádění pozemkových úprav a územních plánů v těchto územích.

Tomáš Krofta: *Brdy jako marginální krajina – současný stav poznání*

Zemědělsky marginální oblasti (Outland, Utmark) nejsou v českém prostředí dosud příliš zhodnoceny. Jejich studium – jak ukazují zahraniční výsledky – je však důležité pro pochopení využití krajiny v minulosti a tím pádem i její současné podoby a možností jejího budoucího využití. Příspěvek si klade za cíl představit současný stav výzkumu pohoří Brdy ve středních Čechách.

BLOK IV.

Jan Kocina – Gabriela Zemanová: *Objekt zaniklého vodního mlýna na Pašínovickém potoce (okr. České Budějovice)*

Poster pojednává o dosud nepublikovaných objektech nacházejících se v lese Bor na pravém břehu Pašínovického potoka v katastru vsi Sedlo u Komařic (okr. České Budějovice). Hlavním bodem posteru je relikt zaniklé kamenné stavby přiléhající svojí západní zdí přímo k Pašínovickému potoku. Stavba o rozměrech 10 × 7 m je interpretována jako objekt zaniklého mlýna, čemuž napovídá mimo jiné místní název U zbořeného mlýna a cca 100 m proti proudu potoka znatelná hráz zaniklého rybníka. Mezi těmito objekty jsou místy v terénu patrné stopy náhonu. Prezentovány budou také výsledky povrchové prospekce a zjišťovací sondy z prostoru stavby. Zkoumaná soustava objektů zanikla někdy před polovinou 18. století.

BLOK V.

Noémi Beljak Pažinová: *Valové opevnenie v pohorí Burda na Slovensku*

Predstavené v rámci posteru bude dosiaľ nepublikované archeologické nálezisko v pohorí Burda v okolí mesta Štúrovo v juhovýchodnom cípe územia Slovenska. V roku 2013 tu bolo objavené, v rámci záchranného výskumu Katedry archeológie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, valové opevnenie tiahnuce sa naprieč pohorím. Zdokumentovať sa z neho podarilo kompletný profil v mieste jeho križovania s lesnou cestou. Príspevok si kladie za cieľ analýzu nálezového celku a pokúša sa aj o historickú interpretáciu skúmaného prameňa.

Drahomíra Frolíková-Kaliszová: *Okopy z 2. světové války jako vedlejší produkt záchranného výzkumu pravěké lokality v Praze-Letňanech*

Polykulturní lokalita Praha-Letňany vedle pravěkých objektů umožnila při předstihovém výzkumu i odkryv části obranného systému letiště a leteckých továren v okolí.

Jan Musil – Petr Netolický: *Vojenské ležení u Hroubovic. Příspěvek k poznání recentních polních opevňovacích objektů*

V předloženém posteru prezentujeme výsledky nedestruktivního archeologického výzkumu zaměřeného na poznání zachovaného systému polních opevnění v lesích u obce Hroubovice (k. ú. Hroubovice) na Chrudimsku. Z analýzy dochovaných vojenských okopů a studia historických podkladů vyplývá, že objekty lze datovat do období tzv. Studené války.

Michal Preusz: *Ve stínu bojiště? Archeologie třicetileté války ve střední Evropě*

Paralelně s formováním New Military History probíhá etablování Conflict Archaeology. Oba proudy, které se vzájemně prolínají, vychází z teoretického konceptu „militární revoluce“, která zvyšuje atraktivitu současné moderní historie a archeologie vojenství zejména sledováním mocenských vztahů, jež lze vyjádřit jako svár politické, náboženské, kulturní dominance a rezistence. Tradiční popisování přímočarých operačních dějin nahrazuje studium širších aspektů války z hlediska ekonomického, ideologického, militárního a politického. Z pohledu procesuálního se raně novověká válka stala prostředkem ke změně stávajících sociálních a kulturních struktur. Ty lze sledovat také díky studiu zánikových horizontů, které dělí dobu na ante a post quem. Výsledkem změn bylo nastolení nového řádu a ukotvení nové struktury, poté co silnější porazí slabšího. Conflict Archaeology se stává epistemologickým deštníkem, pod nímž se schovává nejen studium širokého spektra pramenů, obohacování přístupů o koncepty jiných vědních disciplín, ale zejména mnoho terénních výzkumů, a to nejen areálů konfliktů (bojiště, obléhací tábory), militárních pozic (polní ležení, pevnosti), ale i opomíjených sídelních a hospodářských struktur, které válka poškodila či zničila. Otevírá se cesta k tradičním tématům, kdy je studován život všech sociálních vrstev ve válce na základě interakce historických a archeologických pramenů. Lokální archeologické výzkumy přispívají k řešení globálních otázek 1. poloviny 17. století.

*Vendula Vránová – Jakub Vrána: **Doklady dobývání hradu Tepence***

Příspěvek se týká lokalizace militárií v areálu předhradí i jádra hradu Tepence, které souvisejí s dobýváním tohoto hradu. Relativně početný soubor militárií, nalezených během dlouhodobých výzkumů na této lokalitě, svědčí o násilném zániku Tepence.

*Antonín Zelenka – Jiří Orna: **K dataci městského opevnění v Plané (okr. TC)***

V průběhu září 2017 proběhl záchranný archeologický výzkum při výstavbě nového rodinného domu na parc. č. 3824/1 v Plané u Mariánských Lázní. Stavební parcela se nachází při severním okraji městského jádra v místech, kde se předpokládá průběh městského opevnění. V řezech pro základové pasy byl zachycen průběh hlavní městské hradby a zbytky zástavby příhradebního prostoru. Tuto zástavbu je na základě nalezené keramiky možné datovat do doby po polovině 14. století. Mocné souvrství keramiky a nálezy unikátních keramických výrobků naznačují, že by mohlo jít o pozůstatky hrncířské dílny.

Byly odkryty základy kamenné zdi o šířce 1 metru, a to včetně základové spáry. Tato konstrukce byla založena do souvrství ukládaného v průběhu 14. století. Stavbu kamenného městského opevnění v tomto prostoru je tedy možné předpokládat v 2. polovině 14. století, snad v souvislosti s udělením městských práv Plané v roce 1373. Kromě zjištění o vývoji zástavby v tomto prostoru přinesl výzkum také cenné poznatky ke keramické sekvenci 14. století v Plané.

VARIA

*Milena Bravermanová – Hana Dehnerová: **Archeologické textilie z Olomouce, Křížkovského 10***

Poster představí unikátní textilie nalezené během archeologického výzkumu v Olomouci na Křížkovského č. 10 v r. 2015. Látky pochází z vrstvy suťového násypu z 2. poloviny 16. století s druhotnými zásahy v 17. století, z prostoru zaniklého kláštera u sv. Jakuba.

Celkem bylo nalezeno 33 fragmentů hedvábné textilie se zbytky zlatých nití, utkané technikou lampas. Celkovou podobu vzoru látky se nepodařilo zjistit, dochovaným ústředním motivem je pták připomínající labuť sedící pod stromem, jehož kmen má v dolní části osekane větvě, v koruně lístky a dvě velké šištice.

Na základě analogií je možné látku z Olomouce interpretovat jako textilii pocházející z Itálie a datovat do 2. poloviny, spíše do poslední třetiny 14. století až počátku 15. století.

I když se soubor textilií zachoval ve fragmentárním stavu, šlo o tkaninu luxusní, vzhledem k nálezu v blízkosti augustiniánského kláštera se zřejmě jednalo o část církevního roucha nebo textilie sloužící při bohoslužbě.

*Ladislav Čapek a kol.: **Vrcholně středověká keramika jako součást movitého kulturního dědictví – prvotní informace o projektu NAKI II realizovaném v letech 2018–2021***

Cílem posteru je přinést základní informace o projektu realizovaném v rámci veřejné soutěže Ministerstva kultury NAKI II v letech 2018–2021, na němž se podílí několik institucí. Cílem projektu je v co největší míře propojit současný výzkum vrcholně středověké keramiky s praxí, tzn. poskytnout odborným pracovníkům, zabývajícím se v rámci svých institucí tímto tématem, metodickou podporu. Smyslem je poskytnutí potřebných znalostí o aplikovaných postupech v jednotlivých krocích poznávacího procesu s cílem dosažení optimálních standardů, tj. od způsobu získávání keramických nálezů při terénním výzkumu po laboratorní zpracování, evidenci, deskripci, dokumentaci, katalogizaci a archivaci, kdy se z keramických nálezů stávají předměty muzejní povahy. V projektu budou vyvíjeny moderní postupy archeometrických analýz a analýz organických reziduí. Výsledky budou zveřejněny prostřednictvím mapy archeometrických analýz. Projekt cílí nejen na odbornou, ale i širokou veřejnost. Cílem je zpřístupnění výsledků keramického studia, které budou postupně zveřejňovány prostřednictvím moderních médií: digitálního archivu pro archivaci informací o regionálním výzkumu středověké keramiky s distribuční mapou keramických souborů a archeologického 3D virtuálního muzea.

*Martin Čechura: **Pole, mlýny, dům: Obchod s obilím a moukou ve světle povrchových nálezů plomb***

Olovené plomby z konce 19. a průběhu 20. století patří mezi artefakty, jejichž četnost výrazným způsobem vzrostla používáním detektorů kovů. Mlýnské, železniční, celní, poštovní a další typy plomb tvoří sice velmi početnou skupinu, dosud však s velmi omezenou vypovídací hodnotou. Účelem příspěvku je představit tento typ artefaktů a nastínit možnosti, jakými je tento typ předmětu možné využít pro historické a archeologické studium.

*Eva Fottová: **Predbežná štúdiá ku keramike mladšieho veľkomoravského horizontu z Nitry***

Výnimočné postavenie Nitry v rámci včasnostredovekých sídliskových štruktúr Slovenska je všeobecne známe. Napriek tomu tu máme mnohé rezervy v poznaní jej materiálnej kultúry a to hlavne keramickej produkcie.

Množstvo starších výskumov nie je komplexnejšie publikovaných. V prípade novších výskumov ide v prevažnej väčšine skôr len o rýchle informatívne príspevky vybraných súborov. V tejto štúdii preto predstavím predbežné výsledky z troch lokalít, na ktorých bola realizovaná detailnejšia analýza keramických nálezov. Z ľavého brehu rieky Nitra ide o sídliskové objekty pod Martinským vrchom (známe aj ako Kasárne pod Zoborom, resp. Martinský vrch) a obsah predpecnej jamy a pece č. 8 z lokality Nitra-Lupka (výrobný areál pod hradiskom /?/ Lupka). Z pravobrezia Nitra bol pre tento účel spracovaný starší horizont osídlenia zo záchranného archeologického výskumu Nitra-tržnica.

*Martin Hložek – Irena Loskotová – Markéta Tymonová: **Mariánské motivy v kachlové kolekci Klanění***

Součástí početné kolekce kachlových reliéfů věnovaných v širším kontextu biblickému tématu Klanění se nacházejí dva, v nichž je centrální postavou P. Marie – adorace Krista a korunování P. Marie. Kolekci definuje shodné rámování jednotlivých výjevů, v němž je každé z hlavních postav vymezen prostor na samostatném kachli. Stejně jako další exempláře z této kolekce jsou i ty mariánské doloženy na více lokalitách od Dolního Rakouska, přes jižní Čechy a Moravu až po české Slezsko. Jednotlivé dostupné exempláře byly podrobeny mikropetrografickým analýzám, které dokládají různá místa výroby shodných reliéfů, lokalizovatelná do oblastí nálezů těchto kachlů. Analýzy reliéfů ukazují na původ kachlů ze shodných matric či forem a nabízí tak více interpretačních možností ve formách jejich šíření.

*Petr Menšík – Ladislav Čapek: **Raně středověká keramika z hradiště „Kněží hora“ u Katovic, okr. Strakonice v jižních Čechách***

Hradiště „Kněží hora“ u Katovic nacházející se ve středním Pootaví nedaleko Strakonic patří mezi největší raně středověká hradiště konce 8. a 9. století v jižních Čechách s velmi dobře zachovaným fortifikačním systémem. První výzkumy na hradišti prováděl již B. Dubský v roce 1946. V posledních letech byly díky záchrannému archeologickému výskumu Katedry archeologie FF Západočeské univerzity v Plzni ve spolupráci s Muzeem středního Pootaví ve Strakonici v letech 2016–2017 získány nové poznatky o vývoji hradiště včetně početného souboru raně středověké keramiky, převážně ze střední doby hradištní. Příspěvek seznamuje s vyhodnocením nálezového fondu keramických artefaktů získaných jak ze starších, tak i nejnovějších výzkumů, které významně upřesňují datování počátků a zániku hradiště a sídlištní aktivity v areálu hradiště.

*Martin Omelka – Jan Petřík – Lubomír Prokeš – Otakara Řebounová – Věra Šlancarová: **Materiálový rozbor knoflíků ze zaniklého hřbitova při kostelu sv. Jana v Oboře (Praha – Malá Strana)***

Prezentovaný poster představí výsledky rentgenfluorescenční analýzy provedené na vzorku 42 nálezů raně novověkých kovových knoflíků zachycených v rámci archeologického výskumu zaniklého hřbitova ve Šporkově ulici na Malé Straně v Praze. Současně se pokusí zhodnotit přínos provedeného materiálového rozboru na bližší určení datace těchto předmětů a způsob jejich výroby. Příspěvek navazuje na dřívější práce řešící problematiku nálezů prstenů, odpustkových křížů, křížových závěsků, růženců, korálek, špendlíků a vybraných druhů náboženských medailok z uvedené lokality. Zkoumané knoflíky náležely stejně jako výše jmenované předměty do pohřebních výbav zemřelých, uložených dle předpokladu do země v průběhu 17.–18. století (před rokem 1784).

*Katarína Šimunková – Noémi Beljak Pažinová – Ján Beljak: **Konzumácia mäsa na hradoch vo vrcholnom stredoveku: prípadová štúdia z Pustého hradu vo Zvolene (predbežné výsledky)***

Analyzovaný súbor pochádza z archeologického výskumu uskutočneného v roku 2013 na Pustom hrade – Dolnom hrade v interiéri stredovekej kráľovskej obytnej veže. Vystavaná bola pravdepodobne za kráľa Ondreja II. a dostavaná za Bela IV. Začiatkom 14. storočia postupne zanikla. Analyzovaný materiál tvorilo spolu 3633 fragmentov kostí s hmotnosťou približne 19,3 kg. Pri spracovaní boli použité kvantifikačné metódy – NISP, MNI a hmotnosť, zároveň sme sledovali približné rozmery zvierat, ich vek, pohlavie a kvalitu mäsa zo zastúpených častí tiel. Analýzou bola zistená pomerne veľká rozmanitosť druhov zvierat. Vo vzorke výrazne dominovali domáce druhy (hovädzí dobytok, sviňa domáca, ovca/koza, pes, mačka) pred lovenými (jeleň, zajac, veverička). Podarilo sa nám identifikovať aj komenzálne živočíchy (potkan), žaby, ryby (sumec) a malakofaunu. Osteologický materiál obsahoval i kosti vtákov, ktoré patrili nielen domácim druhom (kura domáca, hus, kačica, holub domáci), ale zachytené boli aj divé druhy (bažant, jarabica, prepelica, sojka, kavka, sokolovité atď.). Na mnohých kostiach boli dokumentované stopy po sekaní, rezaní, po pôsobení ohňa, a aj po zuboch hlodavcov a mäsožravcov. Archeologická vzorka fauny poukazuje nielen na bežný kuchynský odpad, ale ponúka nám aj možnosť nahliadnúť do prírodného prostredia obdobia vrcholného stredoveku v okolí Pustého hradu vo Zvolene.